

Social omsorgsutbildning och socionomutbildning

EN ÖVERSYN

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

**Social omsorgsutbildning
och scionomutbildning**
EN ÖVERSYN

Utgiven av Högskoleverket

Högskoleverkets rapportserie 2003:29 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Högskoleverket, utredningsavdelningen, **Therese Ahlqvist**

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Lenanders Grafiska AB, Kalmar, september 2003

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Sammanfattning	5
En ny utbildning	5
Utveckling av arbetsmarknad och utbildning	6
Tillgång och efterfrågan	6
Huvudämne	7
Ledarskap	7
Rätt att utfärda examen	7
Resurstilldelning	7
Inledning	9
Uppdraget	9
Organisation	9
Arbete	10
Tidigare utredningar	13
Arbetsmarknaden	15
En förändrad arbetsmarknad	16
Arbetsmarknadsläget	17
Framtidens arbetsmarknad för socionomer	18
Framtidens arbetsmarknad för socialt omsorgsutbildade	19
Kompetensbehov inom socialtjänsten	20
Kompetensbehov inom hälso- och sjukvården	22
Högskolans ansvar och arbetsmarknadens	23
Sammanfattande kommentarer	24
Dagens utbildningar	27
Praktik	28
Karlstad och Uppsala – två exempel på social omsorg	28
Exempel på integration av två utbildningar	29
Utbildningarnas upplevda status	30
Akademisering	31
Påbyggnadsutbildningar	32
Sökande, antagna och examinerade	35
Sökandetryck	35
Antagna	35
Examina	36

Angränsande utbildningar	39
Nya angränsande utbildningar	39
Uppdragsutbildning och kvalificerad yrkesutbildning	41
Jämställdhet	43
Internationellt perspektiv	47
Begreppen används olika i olika länder	47
Det finns många besläktade yrken	47
Internationellt erkända skillnader och likheter?	48
Utbildningsprogrammen blir längre och mer internationellt anpassade	49
Utvecklingen går mot ökad specialisering	50
Några exempel	51
Enkätundersökning	55
Omfattning och könsfördelning	55
Arbetsmarknad och befattning	55
Introduktions- eller vidareutbildning	56
Arbete och utbildning	57
Praktiken	64
Vad saknas?	64
Kravnivån	65
Sammanfattande kommentarer	66
En ny utbildning	69
Utbildningens längd	70
Huvudämne	71
Ledarskap	73
Förslag till ny målformulering	73
Organisation	79
Rätt att utfärda examen	80
Övergången	80
Resurstilldelning	81
Bilaga 1–10	83

Sammanfattning

I maj 2002 fick Högskoleverket i uppdrag att göra en översyn av social omsorgsutbildningen och socionomutbildningen. Uppdraget har genomförts i samråd och i samverkan med Socialstyrelsen.

En ny utbildning

Förslag: Dagens två yrkesexamina social omsorg och socionom sammanförs till en. Den nya yrkesexamen får beteckningen socionom. Det är en etablerad yrkestitel som är välkänd av såväl arbetsgivare som presumtiva studenter. Samtidigt är det viktigt att perspektiv, kunskaper och erfarenheter från de sociala omsorgsutbildningarna tas till vara vid en sammanslagning.

En ny socionomexamen får följande målbeskrivning i examensordningen.

Socionomexamen uppnås efter fullgjorda kursfordringar om 140 poäng.

För att få socionomexamen ska studenten

- ha de kunskaper och färdigheter samt den etiska medvetenhet som krävs för socialt arbete på individ-, grupp- och samhällsnivå,
- kunna förstå och beakta samspelet mellan individers och gruppers sociala situation, levnadsvillkor, fysiska och psykiska hälsa i relation till bakomliggande faktorer och andra förhållanden i samhället,
- kunna förstå och analysera sociala processer och problem, kunna identifiera och strukturera hur insatser på individ-, grupp- och samhällsnivå kan stödja och aktivera förändringar hos, eller underlätta livsvillkoren för, enskilda och grupper samt kunna följa upp och utvärdera dessa insatser,
- kunna förstå och beakta sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser samt barns uppväxtvillkor,
- kunna utveckla och medverka i förebyggande socialt arbete och socialt förändringsarbete på olika nivåer i samhället samt att följa upp och utvärdera de insatser som genomförs,
- kunna relatera olika typer av insatser inom verksamheten till de rättsregler och övergripande principer som styr lagstiftningen,
- ha förvärvat sådana kunskaper som förbereder för att leda lagarbete och ger förmåga att samverka med andra yrkesgrupper,
- därutöver kunna inta ett professionellt förhållningssätt, som bygger på självkännedom och personlig mognad.

Härutöver gäller de mål som respektive högskola bestämmer.

Utveckling av arbetsmarknad och utbildning

Dagens arbetsmarknad kännetecknas av föränderlighet. För socionomutbildningen och den sociala omsorgsutbildningen innebär utvecklingen att de båda utbildningarnas arbetsmarknad tenderar att överlappa varandra i allt större utsträckning. Inom utbildningarna ser vi en liknande utveckling.

En majoritet av socionomerna och de socialt omsorgsutbildade är anställda inom socialtjänsten, även om deras arbetsmarknad breddas och de efterfrågas i fler sektorer. Olika yttre faktorer påverkar socialtjänstens arbete såsom politiska beslut och strukturella förändringar får konsekvenser för socialtjänstens inriktning och omfattning. Det är därför viktigt att utbildningen inte bidrar till att cementera yrkesrollerna utan i stället medverkar till att utveckla dem.

Dialog mellan arbetsmarknad och utbildning

För vissa kunskaper och färdigheter krävs vidareutbildning. Högskolan har ansvar för att det finns aktuella och relevanta vidareutbildningar, arbetsgivare för att personalen får möjlighet att tillgodogöra sig dessa. Dessutom har båda parter ett gemensamt ansvar för att utveckla utbildningar som svarar mot de kompetensbehov som finns och driver utvecklingen framåt.

Tillgång och efterfrågan

Enligt arbetsmarknadsprognoser kommer socionomernas arbetsmarknad att kännetecknas av bristande tillgång på utbildade de närmaste tio åren. Det råder även brist på socialt omsorgsutbildade, men både Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) och Statistiska centralbyrån (SCB) bedömer att deras arbetsmarknad blir balanserad i framtiden. Det finns också angränsande utbildningar som leder till helt eller delvis samma arbetsmarknad som för socionomer och de socialt omsorgsutbildade. De ger ofta en generell examen, kandidat eller magister, och finns därför inte med i statistiken över tillgång på kompetens (till skillnad från yrkesexamina). De är även i vissa fall relativt nya utbildningar, vilket innebär att de ännu inte är kända bland arbetsgivare. Därför kan tillskottet på högskoleutbildad personal inom den sociala sektorn vara större än vad prognoserna visar.

Huvudämne

För yrkesexamina i högskoleförordningen specificeras inga huvudämnen. De kvalitetsaspekter som bedöms vid examensrättsprövningar är ämnesdjup och ämnesbredd. Högskoleverket tar hänsyn till hur utbildningarna uppfyller målen i examensordningen. Frågan om vad som ska vara huvudämne i en socionomutbildning faller således utanför utredningens ramar.

Ledarskap

Socialt omsorgsutbildade hamnar ofta i arbetsledande ställning relativt snabbt efter examen. Traditionellt har den sociala omsorgsutbildningen utbildat "första linjens chefer" inom äldre- och handikappomsorgerna.

De diskussioner som förts med arbetslivsföreträdare och utbildningsrepresentanter visar emellertid att en grundutbildning inte är tillräckligt för en chefsbefattning. Däremot råder samstämmighet om att utbildningen bör ge studenterna grundläggande kunskaper om ledarskap.

Rätt att utfärda examen

De lärosäten som i dag har rätt att utfärda social omsorgsexamen ska genomgå en examensrättsprövning innan de kan examinera socionomer i enlighet med de nya målen. Examensrättsprövningar av dagens socionomutbildningar fordras inte. Däremot bör lärosätena i samband med Högskoleverkets uppföljning av samtliga socionomutbildningar 2005 redovisa vilka förändringar som vidtagits för att anpassa innehållet till de nya examensmålen.

Resurstilldelning

Enligt uppdraget får förslaget inte innebära en kostnadsökning för statsmakten. Det är dock viktigt att de sammanlagda resurser som regeringen i dag lägger på de två utbildningarna inte minskar vid en sammanslagning. I resurstilldelningssystemet bör den nya utbildningen klassificeras som 40 procent vårdutbildning och 60 procent samhällsvetenskaplig utbildning.

Inledning

Uppdraget

I maj 2002 fick Högskoleverket i uppdrag att i samråd och samverkan med Socialstyrelsen göra en översyn av den sociala omsorgsutbildningen och socionomutbildningen.

Uppdraget innebar att:

1. analysera om nuvarande målbeskrivningar i examensordningen för socionomexamen och social omsorgsexamen behöver ändras med hänsyn till de ändrade kompetenskraven inom relevanta verksamhetsområden,
2. analysera om de båda examina ska finnas kvar i nuvarande form eller om de ska sammanföras till en gemensam examen,
3. göra en översyn av utbildningarnas längd, och
4. utifrån resultatet av ovanstående analyser föreslå hur målformuleringarna i examensordningen bör utformas så att kompetenskraven inom relevanta verksamhetsområden tillgodoses.

Synpunkter skulle inhämtas från arbetsmarknadens parter samt universitet och högskolor och andra intressenter.

Vid översynen skulle även kompetensbehovet inom den del av hälso- och sjukvården som är angränsande till socialtjänsten samt de utbildningar inom vårdsektorn som har en nära anknytning till socionomprogram och sociala omsorgsprogram beaktas. För uppdraget i dess helhet, se bilaga 1.

Organisation

Utredningen har haft en referensgrupp bestående av:

- Andersson Bengt, Länsstyrelsen Västra Götaland
- Ahlström Yvonne (ersattes av) Aldeman Ann-Britt och Björkman Jerker, SKTF
- Forsblom Per-Olof, Föreningen Sveriges Socialchefer
- Fränkel Titti, Akademikerförbundet SSR
- Isacsson Gigi, Svenska Kommunförbundet
- Johansson Stina, Umeå universitet
- Kunatowski Tomasz, Sveriges Förenade Studentkårer
- Lindqvist Anna-Lena, Stockholms universitet

I arbetsgruppen har Therese Ahlqvist, Charlotte Ejsing, Sara Karlsson och Jean-Pierre Zune från Högskoleverket och Jan-Håkan Hansson och Monica Norrman från Socialstyrelsen ingått. Arbetsgruppen har besökt sociala omsorgsutbildningar vid Karlstads universitet samt vid Uppsala universitet.

Arbete

Utredningen baseras på diskussioner med utbildningsföreträdare och arbetslivsrepresentanter. Som komplement har statistik och prognoser över utbildning och arbetsmarknad använts. Basen för de avsnitt som beskriver arbetsmarknadens behov har utgjorts av Socialstyrelsens studier. I övrigt genomfördes hösten 2002 en enkätundersökning med syfte att ta reda på hur socionomer och socialt omsorgsutbildade uppfattar att utbildningen har förberett dem inför arbetsmarknadens krav.

Den 13 mars och 9 maj anordnades träffar med företrädare från utbildningar och arbetsliv. Vid det första tillfället deltog representanter från Samarbetskommittén för socionomutbildningar, sociala omsorgsutbildningar, arbetsgivare och fackliga organisationer samt Föreningen social omsorg. Vid det andra mötestillfället kallades representanter från utbildningar i social omsorg. (För deltagarförteckningar se bilaga 8 och 9).

Parallellt med föreliggande uppdrag har Högskoleverket tillsammans med Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS) utvärderat ämnet socialt arbete i grund- och forskarutbildning. Samtliga av landets socionomutbildningar har utvärderats liksom de sociala omsorgsutbildningarna som har socialt arbete som huvudämne (högskolan Trollhättan/Uddevalla och högskolan i Kristianstad). Högskolan i Kalmar som har en kandidatutbildning i socialt arbete utvärderades också.

Hösten 2001 startade Socialstyrelsen programmet Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten. Programmet är ett regeringsuppdrag och syftar till att skapa en struktur för systematisk kunskapsuppbyggnad där socialtjänstens insatser i större utsträckning baseras på vetenskap och beprövad erfarenhet. I uppdraget betonas vikten av en samlad strategi för kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten och att detta ytterst är en rättvis- och säkerhetsfråga för de mest utsatta grupperna i samhället.

Motiv för sammanslagning

Dagens arbetsmarknad kännetecknas av föränderlighet. Ny teknik har fört med sig ändrade produktions- och organisationssätt, befolkningen åldras och globaliseringen ökar. För socionomer och socialt omsorgsutbildade innebär utvecklingen att de båda utbildningarnas arbetsmarknad överlappar varandra i allt större utsträckning

Utvecklingen inom socialtjänsten, som är de utbildades huvudsakliga arbetsmarknad, medför ändrade och ökade krav på personalens kompetens. Faktorer som påverkar är att individens inflytande ökar, personer med olika kulturell bakgrund ska bemötas, socialtjänsten blir mer kunskapsbaserad och hänsyn ska tas till politiska ambitioner. Socialtjänsten är en komplex och mångfacetterad verksamhet som ställer många och varierande krav. En grundutbildning kan inte ge fördjupade kunskaper inom alla områden. Däremot finns vissa gemensamma färdigheter som efterfrågas oavsett vilket som är det specifika arbetsområdet, såsom dokumentation, utvärdering, samtalsmetodik och att kunna följa kunskapsutvecklingen. Specialistkunskaper inom särskilda områden kan tillgodoses via olika vidare- och påbyggnadsutbildningar.

Utbildningarnas utveckling är likartad. Social omsorgsutbildningen blir allt mer lik socionomutbildningen, samtidigt som social omsorg har blivit en inriktning bland socionomutbildningarna. Strävan efter breda generalistkunskaper är påtaglig.

Eftersom både den sociala omsorgsutbildningen och socionomutbildningen är generella yrkesutbildningar och inte befattningsutbildningar, är det viktigt för studenterna att utbildningarna inte är för specialinriktade. Arbetsmarknaden utvecklas, och även om socialtjänsten är den huvudsakliga avnämaren finns arbetstillfällen inom fler områden, t.ex. kriminalvården, frivilligorganisationer eller offentlig förvaltning.

Tidigare utredningar

Att sammanföra den sociala omsorgsutbildningen och socionomutbildningen har föreslagits i ett flertal utredningar under 1990-talet. Faktum är att ett sådant förslag lades redan fram i slutet av 1970-talet i utredningen VÅRD –77. Den sociala omsorgsutbildningen tillhörde då vårdsektorn, medan socionomutbildningen tillhörde sektorn för administrativa, ekonomiska och sociala yrken (AES-sektorn). I utredningen framhölls att utbildningarna borde tillhöra samma sektor.

Huvudmannaskaputredningen (HVVU –92) föreslog att den sociala omsorgsutbildningen skulle sammanföras med utbildning i socialt arbete med följande motivering:

”Karaktärsämnet social omsorg med sin helhetssyn på den vård- och omsorgsmottagande, kan verka stimulerande och befruktande på övriga socialvetenskaper och ämnet i sig kan under inflytande av näraliggande ämnen som finns inom socialhögskolan, kanske profileras och karaktäriseras på ett bättre sätt än den något oklara profil det uppvisar idag.”

I Socialtjänstkommitténs delbetänkande (SOU 1995:58) gjordes en grundlig genomgång av tidigare utredningar. I betänkandet konstaterades att flertalet utredningar har pekat på det starka sambandet mellan den sociala omsorgslinjen och den statliga högskolans sociala linje som leder till socionomexamen.

Utöver detta har Högskoleverket respektive Socialstyrelsen i skilda sammanhang förespråkat en sammanslagning.

Arbetsmarknaden

Socionomutbildningen och den sociala omsorgsutbildningen är breda utbildningar, vilket märks på att de utbildade återfinns inom flera områden på arbetsmarknaden. De flesta är dock sysselsatta inom socialtjänsten. Därför är det rimligt att den utveckling och de behov som finns inom socialtjänsten utgör riktlinjer när arbetsmarknadens behov beskrivs.

På arbetsmarknaden finns i dag cirka 25 000 socionomer. Av dessa arbetar majoriteten, ungefär 16 000, inom kommuner eller landsting. Sammanlagt är åtta av tio socionomer kvinnor, och över 60 procent arbetar som socialsekreterare.¹

Antalet anställda med social omsorgsutbildning är drygt 9 000, varav 91 procent är kvinnor. Ungefär 30 procent arbetar som drifts- eller enhetschefer och en lika stor andel som behandlingsassistenter. Då tillgång och efterfrågan på arbetsmarknaden avseende socialt omsorgsutbildade beskrivs i kapitlet avses främst högskoleutbildade som arbetar som biståndsbedömare, socialsekreterare, drifts- och enhetschefer.

Inom äldre- och handikappomsorgen är ungefär 217 000 anställda, och av dessa har 14 procent en högskoleutbildning.² Sedan 1990 har antalet anställda ökat med 45 000. Statistiska centralbyrån (SCB) bedömer att antalet kommer att öka med ytterligare 45 000 fram till år 2010, vilket innebär att efterfrågan på arbetskraft överstiger tillgången.

I sammanhanget bör påpekas att hela arbetskraftsbehovet inom äldre- och handikappomsorgen inte ska eller kan täckas av högskoleutbildade, även om andelen kan öka. Det finns ambitioner att höja den generella utbildningsnivån, vilket kan ske genom exempelvis kvalificerade yrkesutbildningar.

1. Samtliga statistiska uppgifter i kapitlet kommer från SCB, om inte annat anges.
2. Trender och prognoser 2002. SCB

En förändrad arbetsmarknad

På senare år har nya arbetsområden öppnat sig för både socionomer och socialt omsorgsutbildade. Den största delen av de utbildade arbetar inom socialtjänsten, men det finns också en efterfrågan inom kriminalvården, privata behandlingshem, skolor och offentlig förvaltning. Det finns även behov av både socionomer och socialt omsorgsutbildade inom hälso- och sjukvården.

Det sociala omsorgsprogrammet socialpedagogiska inriktning leder till en delvis annan arbetsmarknad än inriktningen mot äldre- och handikapp-omsorg. Socialpedagoger arbetar bl.a. med pedagogiska stödinsatser, nätverksarbete eller behandlingsarbete för utsatta grupper bland barn, ungdomar och vuxna.

Den sociala tjänste- och omsorgssektorn har förändrats i flera aspekter under senare år. Ädelreformen och handikappreformen tillsammans med psykiatrireformen har inneburit att delvis nya målgrupper omfattas av den kommunala verksamheten. Socialtjänsten har fått utökat ansvar för barn som far illa, personer med psykiska störningar, äldre och funktionshindrade. Reformerna syftade till att människor med olika vård- och omsorgsbehov skulle kunna leva i sin vanliga miljö och få den vård och omsorg de behöver, oavsett vilken huvudman eller profession som ansvarar för eller utför arbetet.³

Ädelreformen ägde rum år 1992 och innebar att kommunen fick ansvar för all långvarig service och vård av äldre samt för servicebostäder för personer med funktionshinder. Ansvaret för 31 000 personer som vistades på sjukhem som tidigare drivits av landstinget överfördes till kommunerna. Reformen betydde även att cirka 55 000 anställda bytte arbetsgivare. Hälso- och sjukvården länkades samman med socialtjänstinsatser i kommunerna. Syftet var att betona den sociala synen på vården och omsorgen och att det politiska ansvaret skulle bli mer enhetligt och tydligt.⁴

Handikappreformen genomfördes år 1994. De särskilda omsorgerna kommunaliserades samtidigt som vårdhem och specialsjukhus avvecklades. Det senaste decenniet har 10 000 utvecklingsstörda flyttat ut från landstingens vårdhem till kommunernas gruppboende. I samband med

3. Antologi Socialstyrelsen

4. Äldreprojektets hemsida www.aldreprojektet.gov.se (2003-06-10)

reformen trädde lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)⁵ i kraft liksom lagen om assistentersättning (LASS). Många människor berördes av lagstiftningen. Ungefär 43 000 fick sina insatser reglerade enligt LSS och personliga assistenter infördes som en särskild insats för cirka 8 000 personer. Lagarna innebar att individen fick en starkare ställning beträffande rättigheter och inflytande.

Från 1995 har kommunerna även övertagit landstingens ansvar för vård av psykiskt funktionshindrade som inte behöver medicinsk behandling, den s.k. psykiatireformen. Kommunerna övertog ansvaret för cirka 45 000 psykiskt funktionshindrade personer. Samma år utökades kommunernas ansvar ytterligare, i och med att de fick skyldighet att anordna familjerådgivning som är skild från socialtjänsten.

Den 1 juli 2003 trädde en ny lag i kraft som innebär krav på gemensam vårdplanering mellan landsting och kommuner. Planeringen ska bygga på delaktighet och samtycke från den enskilde och klargöra det samlade behovet av insatser.

Äldre- och handikappomsorgen drivs till största delen av kommunerna. Under 1990-talet har dock andelen vård och omsorg som bedrivs inom privat sektor ökat och utgör 10 procent av den totala verksamheten. Det kan jämföras med 1993, då andelen var 3 procent.

Arbetsmarknadsläget

Socialstyrelsen har tillsammans med länsstyrelserna ansvaret för tillsynen av socialtjänsten.⁶ Resultatet av 2002 års tillsyn visar att det råder stora problem med att rekrytera personal inom verksamhetsområdena för äldre och funktionshindrade. Kommunerna har också haft svårigheter att rekrytera personal inom individ- och familjeomsorgen. I rapporten understryks att ”situationen är särskilt oroväckande inom verksamhetsområdet barn och familj, där personalsituationen tidigare har varit tämligen stabil”.

5. Lagen gäller: personer med utvecklingsstörning och personer med autism eller autismliknande tillstånd, personer med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder samt personer som till följd av andra stora och varaktiga, fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, har betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och omfattande behov av stöd eller service.

6. Socialstyrelsen, *Social tillsyn 2002. Resultat av länsstyrelsernas tillsyn*. Elanders Gotab, Stockholm 2003

Högskoleverket har tillsammans med SCB sammanställt statistik över olika utbildningsgruppers etablering på arbetsmarkanden.⁷ Undersökningen visar att socionomerna under senare delen av 1990-talet haft en bättre arbetsmarknad än de socialt omsorgsutbildade, vars arbetsmarknad har svängt kraftigt. År 1997 var 40 procent av de socialt omsorgsutbildade etablerade på arbetsmarknaden ett år efter examen.⁸ År 2000 hade situationen förändrats avsevärt, och motsvarande siffra var nästan 70 procent.

Socionomerna har genomgående haft en högre etableringsgrad, och år 2000 var nästan 75 procent etablerade ett år efter examen. Socionomerna hade under hela perioden 1996–2000 en etableringsgrad på över 65 procent.

Bilden av socionomernas stabila ställning på arbetsmarknaden förstärks i en undersökning som Socialstyrelsen genomfört. I en riksrepresentativ enkät- och intervjuundersökning har Socialstyrelsen frågat socialchefer eller motsvarande vilken utbildning nyanställda socialsekreterare har. Alla kommuner svarade att de kräver socionomexamen, och i 15 procent var beslutet politiskt antaget.

Framtidens arbetsmarknad för socionomer

Det råder för närvarande brist på utbildade socionomer. AMS har listat bristen på utbildad personal inom olika yrkesgrupper. Underskotten på socialsekreterare och kuratorer hör till de största bland samtliga grupper.⁹

Beroende på konjunktursvängningar och övrig utveckling i samhället beräknar SCB bristen på socionomer till mellan 3 000 och 14 000 år 2020. Starkt bidragande orsaker till ett ökat behov är hög personalomsättning liksom hög sjukfrånvaro och stora pensionsavgångar framöver.

Även Landstingsförbundet har beräknat framtida rekryteringsbehov för socionomer.¹⁰ Enligt Landstingsförbundet ökar rekryteringsbehovet till följd av pensionsavgångar och en förskjutning av antalet anställda främst till närsjukvården. Tillgång och efterfrågan kommer att balansera varandra

7. Högskoleverkets rapportserie 2003:7 R *Etableringen på arbetsmarknaden*.

8. Etablerad på arbetsmarknaden = sysselsatt i november aktuellt år samt året före, inte föremål för arbetsmarknadspolitiska åtgärder och inte heller arbetslös under det aktuella året. Dessutom krävs en arbetsinkomst över 130 000 kronor.

9. AMS Ura 2003:2

10. Landstingsförbundet *Det finns alltid behov av en till, men... Prognos över rekryteringsbehov fram till år 2010*.

fram till år 2010. Skillnaden mellan Landstingsförbundets beräkningar och SCB:s är att Landstingsförbundet endast tar hänsyn till behoven inom landsting och kommuner.

Framtidens arbetsmarknad för socialt omsorgsutbildade

Drygt 9 000 socialt omsorgsutbildade förvärvsarbetar. SCB räknar med en efterfrågan på mellan 11 300 och 12 300 examinerade år 2010, medan tillgången är beräknad till 12 300. Könsfördelningen är mycket ojämn; nio av tio utbildade är kvinnor.

Det är för närvarande brist på personer med social omsorgsutbildning, både nyutexaminerade och yrkeserfarna. De arbetar huvudsakligen inom yrken som biståndshandläggare och drifts- eller enhetschefer. Medelåldern på de utbildade är relativt hög, och pensionsavgångarna kommer att öka, samtidigt som behovet av personal inom äldre- och handikappomsorgen blir större.

Tillsynen av socialtjänsten visar att arbetsledare inom äldreomsorgen ofta har ansvar för alltför stora personalgrupper. Förändringar i äldreomsorgens arbetsorganisation innebär bl.a. att en större del av ansvaret decentraliserats till driftscheferna. De har fått mer ansvar för personalfrågor, ekonomi och verksamhetsutveckling.¹¹ Samma mönster kan skönjas inom handikappomsorgen. De platta organisationerna medför stora personalgrupper, och samtidigt saknas stödfunktioner för ekonomi och administration. Konsekvensen blir att driftscheferna får allt mindre tid för arbetsledning. Av dagens verksamhetsledare förväntas 57 procent lämna arbetsmarknaden av åldersskäl. Med nuvarande utbildningsdimensionering bedömer dock SCB att tillgången ökar och förutspår därmed en relativt god balans mellan tillgång och efterfrågan. AMS gör samma bedömning.

Bedömningarna av den framtida arbetsmarknaden för socialt omsorgsutbildade grundar sig delvis på att "första linjens chefer" även fortsättningsvis rekryteras direkt från grundutbildningen. Det är emellertid en förutsättning som kan ändras. Förslagen i denna utredning innebär att grundutbildningen inte utbildar chefer. Sådan utbildning bör i stället ske

11. Nationell kunskapsutveckling inom socialtjänsten. Socialstyrelsen 2000:12

via påbyggnadsutbildningar. Det innebär ett större ansvar för arbetsgivarna att skapa utrymme för vidareutbildning för befintlig personal.

Det kan verka motsägelsefullt att den framtida arbetsmarknaden för socialt omsorgsutbildade bedöms bli balanserad, trots att kraftig brist på arbetskraft inom äldreomsorgen förutspås. Orsaken är att den största delen av kompetensbehoven utgörs av omvårdnadsutbildade på gymnasienivå. Inom hälso- och sjukvården tillsammans med omsorgerna beräknar SCB att det behövs 285 000 personer år 2020. Av dessa är 200 000 personer med gymnasial omvårdnadsutbildning.

Kompetensbehov inom socialtjänsten

Det finns inga enhetliga krav på kunskaper, färdigheter och förhållnings-sätt för socialtjänstpersonalen. Socialstyrelsen bedriver därför ett projekt som syftar till att ta fram kompetensbeskrivningar, som ska ge kommunerna vägledning för att bedöma när det är tillräckligt med grundutbildning och när det är lämpligt med vidareutbildning.

I diskussionsunderlagen till kompetensbeskrivningarna poängteras att personalen ska kunna tillföra socialtjänsten kunskap, följa forskning och utveckling samt systematisera uppföljningar och utvärderingar. Det sistnämnda är särskilt betydelsefullt som underlag för kvalitetsförbättringar samt för att ge brukare och allmänhet en realistisk uppfattning om vilka förväntningar som kan ställas på det sociala arbetet.

Som en följd av lagändringar har kraven på rättsäkerhet och dokumentation ökat. Det innebär att kunskaper inom juridik och utredningsmetodik också tillhör baskraven för socialtjänstpersonalen.

Individ- och familjeomsorg

I en studie har representanter från socialtjänsten svarat på frågan om vilka förväntningar och utmaningar som socialtjänstens individ- och familjeomsorg står inför och hur de påverkar behovet av kompetensutveckling.¹² Bland de områden som lyfts fram finns integrationsfrågor samt barn och ungdomar som far illa. Beträffande barn har socialtjänsten fått utökat

12. Linköpings universitet i samverkan med Svenska Kommunförbundet och Socialstyrelsen

ansvar. Lagstiftningen har skärpts vid flera tillfällen för att stärka barnets ställning.¹³

Den framtida utvecklingen innebär ett ökat behov av att utveckla förebyggande arbete och göra proaktiva insatser. Dessutom har en mer liberal syn på missbruk vuxit fram. Det behövs också ökade insatser för att så många som möjligt ska få arbete. Slutligen framhålls behovet av att personalen kan hushålla med resurserna.

Äldre- och handikappomsorg

Hembesöken inom både äldre- och handikappomsorgen blir fler. Ofta utförs de av en ensam person som ska identifiera vård- och omsorgsbehoven och göra bedömningar om lämpliga åtgärder. Ofta omfattar de samordning av olika pedagogiska, sociala och medicinska insatser, vilket förutsätter viss orientering inom dessa områden.

Den demografiska utvecklingen innebär att en större andel av befolkningen är äldre, men samtidigt överlag friskare. Gamla som inte är sjuka, annat än att hög ålder sätter vissa begränsningar, kan behöva stöd och hjälp med sociala aktiviteter. Behovet av sociala insatser ökar således. Det gör också behovet av att kunna skapa goda relationer till anhöriga.

Beträffande handikappomsorgen finns behov av kunskaper om skillnaden mellan konsekvenserna av funktionshinder för äldre och yngre. Det behövs också socialpedagogisk kompetens för nätverksarbete och insatser som kan aktivera den enskilde.

Samverkan

Samverkan är en förutsättning för en väl fungerande verksamhet. Socialtjänstens roll är ofta att vara ”spindeln i nätet”, vilket innebär samarbete med en rad olika aktörer, såväl anhöriga som andra myndigheter, organisationer och huvudmän. I Socialstyrelsens allmänna råd betonas att det ska finnas rutiner för socialtjänstens samarbete såväl internt som externt samt att personalens ansvar och befogenheter ska vara tydliga.¹⁴ Ett fungerande samarbete bygger på kunskap och respekt, men också på tydlighet om vad som är genomförbart.

13. Perspektiv på kunskapsutveckling inom socialtjänsten. En antologi. (ej publicerad). Socialstyrelsen

14. Socialstyrelsens allmänna råd om kvalitetssystem inom omsorgen om äldre och funktionshindrade, SOSFS 1998:8.

Kompetensbehov inom hälso- och sjukvården

SCB bedömer att dagens brist på sjukvårds- och omsorgspersonal riskerar att förvärras under de närmaste 20 åren.¹⁵ Den ökande andelen äldre i befolkningen leder till större efterfrågan på vårdpersonal inom äldreomsorgen och inom hälso- och sjukvården. Samtidigt minskar tillgången på personal eftersom en stor grupp går i pension kombinerat med att ungdomar inte väljer utbildningar som leder till dessa arbeten. Särskilt svår blir bristen på omvårdnadspersonal inom äldreomsorgen. Det stora underskottet gäller inte högskoleutbildade, utan utbildade inom omvårdnad på gymnasial nivå. En gymnasieutbildning i omvårdnad leder till yrken som vårdbiträde eller undersköterska. Det finns även behov av socialt omsorgsutbildade och socionomer (som kuratorer) inom hälso- och sjukvården.

Arbetsuppgifter som gränsar mellan sjukvård och social service ökar. AMS visar i en undersökning att inom den kommunala omsorgen är efterfrågan på kompetenser inom demensvård och rehabilitering mycket stora. Arbetsterapeuter, sjukgymnaster, biomedicinska analytiker och logopedier hör till de yrken som möter en ökad efterfrågan i kommunerna.¹⁶

Läkare, sjuksköterskor, tandläkare och receptarier är andra yrkesgrupper där bristen är stor och kommer att bli större. Hemsjukvården ökar samtidigt som den medicinska och tekniska utvecklingen går framåt. Det ställer nya krav på personalens kompetens. Inom vissa områden har utvecklingen inneburit att enklare behandlingsformer kunnat införas, vilket i sin tur medför att ansvaret för behandlingen kan delegeras till personal med liten eller ingen medicinsk utbildning¹⁷.

Bristen på sjuksköterskor har uppmärksammats under ett flertal år, och volymen på sjuksköterskeutbildningen har också ökat med 70 procent sedan läsåret 1997/98. Både AMS och SCB gör dock bedömningen att det inte är tillräckligt. De närmaste tio åren kommer tillgången på sjuksköterskor att öka, men sedan följer en period då nytillskotten och pensionsavgångarna balanserar varandra. Eftersom behoven samtidigt ökar räcker inte de nytexaminerade till.

Behovet av specialistutbildade sjuksköterskor kommer att vara mycket stort i framtiden. Det finns påbyggnadsutbildningar som leder till spe-

15. Annetorp Hörnsten, Catarina och Bergström-Levander, Ingrid i Vårdsbulletinen SCB Nr 3 2002.

16. AMS Ura 2002:3

17. Ibid., sid 31

cialistsjuksköterskeexamen inom olika områden, men antalet sökande till dessa är förhållandevis litet. En del av problemet är att många yrkesverksamma sjuksköterskor upplever svårigheter med att kunna kombinera arbete och studier. Det framkom vid en konferens som Högskoleverket anordnade den 31 mars 2003 på temat vårdutbildningar.

Under senare delen av 1990-talet har antalet anställda inom kommunerna som sysslar med förebyggande hälsovård och kunskaper om äldres hälsa ökat. Det är ett yrkesområde som förväntas få allt större betydelse i framtiden. Det finns också behov av fördjupade kunskaper om funktionshinder och dess konsekvenser.

Högskolans ansvar och arbetsmarknadens

En återkommande diskussion rörande yrkesutbildningar är hur ”färdiga” studenterna ska förväntas vara som nyutexaminerade. Med ett arbetsliv som är i ständig förändring finns risken att för specialiserade utbildningar snabbt blir inaktuella. Både socionomutbildningen och den sociala omsorgsutbildningen är yrkesförberedande generalistutbildningar.

Högskolan ska erbjuda akademisk utbildning som vilar på vetenskaplig grund. Generellt ska en akademisk examen innebära goda teoretiska ämneskunskaper, en förmåga till fortsatt lärande och förmåga till kritiskt tänkande. Vissa färdigheter måste läras i arbetslivet och är arbetsgivarens ansvar. Socialstyrelsens studier visar att det i stort råder konsensus bland arbetsgivare och utbildningsanordnare om att utbildningarna ska ha en generell karaktär. För att kunna förvärva specialistkunskaper krävs både arbetslivserfarenhet och vidareutbildning.

Fördjupade kunskaper

En arbetsmarknad som blir allt mer diversifierad och mångfacetterad ställer höga krav på arbetskraftens baskunskaper. De ska vara generella och gedigna så att den utbildade kan sätta sig in i nya arbetsområden och utvecklas i takt med arbetsuppgifterna. Dagens socialtjänst ställer många olika krav på personalen och detsamma gäller för utbildningarnas angränsande arbetsmarknader. Att tillgodose alla inom ramen för en yrkesexamen på grundnivå är inte rimligt. Vissa färdigheter, som att följa kunskapsutvecklingen, samtalsmetodik, utvärdering och dokumentation, kan utvecklas via grundutbildningen. Andra, exempelvis kunskaper om gerontologi, funktionshinder, barn och ungdomar, missbruk och ledarskap,

är sådant där utbildningen kan ge en bas men där vidareutbildning krävs för fördjupade kunskaper.

Ytterligare ett exempel är invandrargrupper, som socialtjänsterna har vissa problem med att kunna bemöta, enligt tillsynen av socialtjänsten. Det är ett stort område, eftersom behoven skiljer sig åt mellan grupper och mellan individer. Inom detta område kan vidareutbildning vara önskvärt.

En generell grundutbildning som ger studenterna en bred bas att utgå från och samtidigt förbereder inför arbete inom många olika områden, medför ett ökat ansvar för arbetsgivarna. Det fordras introduktionsutbildning och att personalen får möjligheter till vidareutbildningar. Det gäller både vidareutbildningarna anordnade av arbetsgivaren och av högskolan.

Vid utredningens besök på Uppsala universitet diskuterades arbetsgivarens ansvar. Uppsala kommuns representant menade att arbetsgivare överlag bör bli bättre på introduktionsutbildning. Detta är något som stärks i enkätundersökningen (mer om den senare i rapporten), där endast 21 procent av de socialt omsorgsutbildade och 30 procent av socionomerna uppger att de genomgått någon form av introduktionsutbildning. Lägst andel som genomgått introduktions- eller vidareutbildning återfinns i den kommunala sektorn.

Dialog mellan arbetsmarknad och utbildning

För vissa kunskaper och färdigheter krävs vidareutbildning. Högskolan har ansvar för att det finns aktuella och relevanta vidareutbildningar, arbetsgivare för att personalen får möjlighet att tillgodogöra sig dessa. Dessutom har båda parter ett gemensamt ansvar för att utveckla utbildningar som svarar mot de kompetensbehov som finns, samtidigt som utbildningarna ska medverka till att driva utvecklingen framåt.

För socionomutbildningar och sociala omsorgsutbildningar gäller det samma som för andra yrkesutbildningar, det är viktigt med en levande dialog mellan utbildning och arbetsliv för ett ömsesidigt utbyte. Genom Socialstyrelsens program Nationell kunskapsutveckling inom socialtjänsten är ett antal sådana projekt under utveckling.

Sammanfattande kommentarer

Sammanfattningsvis är de kompetenser som efterfrågas följande:

- dokumentation, uppföljning och utvärdering

- förmåga att följa kunskapsutvecklingen
- samtalsmetodik
- förmåga att samverka med andra yrkesgrupper
- förmåga att samordna insatser från olika myndigheter
- grundläggande kunskaper om ledarskap
- förmåga att skapa goda relationer till anhöriga
- förmåga att se omsorgsmottagares/klienters sociala behov
- förmåga att hantera maktrelationen till omsorgsmottagare/klienter
- kunskaper om funktionshinder
- kunskaper om barn och ungdomar
- kunskaper om äldre
- kunskap om kulturella skillnader, kön och ålder och hur dessa inverkar vid olika situationer

Allt kan inte tillgodoses inom ramen för en grundutbildning. Mer specialiserade kunskaper kräver fördjupning via påbyggnadsutbildningar.

En majoritet av socionomerna och de socialt omsorgsutbildade är anställda inom socialtjänsten, även om deras arbetsmarknad breddas och de efterfrågas i fler sektorer. Olika yttre faktorer påverkar socialtjänstens arbete. Politiska beslut och strukturella förändringar får konsekvenser för socialtjänstens inriktning och omfattning. Dessutom vidgas arbetsmarknaden för socionomerna och de socialt omsorgsutbildade. Med den historiska utvecklingen av omsorgen om äldre, personer med funktionshinder, familjer och individer i åtanke, finns ingenting som talar för att dagens yrkesroller är desamma som morgondagens. En arbetsmarknad som kännetecknats av förändringar och som är beroende av utvecklingen i det omgivande samhället kommer att präglas av detta också i framtiden. Utbildningen ska inte bidra till att cementera yrkesrollerna utan i stället medverka till att utveckla dem.

Dagens utbildningar

Den allmänna trenden är att socionomutbildningarna blir fler och de sociala omsorgsutbildningarna färre. Tidigare anordnades de sociala omsorgsutbildningarna av vårdhögskolor i landstingens regi, medan socionomutbildningarna anordnades av socialhögskolor. För en historisk tillbakablick över utbildningarnas framväxt, se bilaga 2.

Läsåret 1994/95 fanns sociala omsorgsutbildningar på 19 lärosäten. I dag finns utbildningen vid 7 lärosäten. Betydligt fler, 16 högskolor, har dock examensrätt för social omsorg. Ett exempel är Högskolan i Kalmar som fram till hösten 2002 gav social omsorgsutbildning, men som har valt att i stället ge en kandidatutbildning i socialt arbete som ett steg på vägen till en ansökan om att examinera socionomer.¹⁸ Örebro universitet är det enda lärosäte med examensrätter för både social omsorg och socionom som väljer att fortsätta ge båda programmen. Det finns 11 lärosäten med examensrätt för socionomer. För förteckning över utbildningarna, se bilaga 3.

Inriktningar

I examensordningen anges att social omsorgsutbildning kan ges med inriktning mot äldre- och handikappomsorg eller socialpedagogik. Den sociala omsorgsutbildningens inriktningar anges i examensordningen mot äldre- och handikapp samt mot socialpedagogik. För socionomutbildningarna anges inga inriktningar i examensordningen; däremot finns ett varierat utbud vid lärosätena. Förutom den traditionella utbildningen finns i huvudsak tre inriktningar. De socionomutbildningar som är resultatet av en integrering, av sociala omsorgsprogrammet, har inriktning mot äldre- och handikappomsorg eller socialpedagogik. Dessutom finns program med mångkulturell inriktning.

Ytterligare inriktningar finns vid Ersta Sköndal som ger en socionomutbildning med diakoninriktning och vid Malmö högskola som erbjuder inriktningen verksamhetsutveckling.

18. Socialt arbete. En nationell genomlysning. Högskoleverkets rapportserie 2003:16 R

Utbildningarnas längd

I examensordningen anges att en social omsorgsexamen uppnås efter fullgjorda kursfordringar om minst 100 poäng. Sedan läsåret 1993/94 har dock den sociala omsorgsutbildningen omfattat 120 poäng. Utvecklingen går mot allt längre utbildningar, och nu är de flesta sociala omsorgsutbildningar lika långa som socionomutbildningarna, 140 poäng. Uppsala universitets utbildning är 160 poäng, Högskolan Dalarna har en utbildning där studenterna kan välja att ta en social omsorgsexamen efter 120 poäng eller läsa upp till 160 poäng och då få en magisterexamen i sociologi.

Praktik

Praktikens längd varierar något mellan olika lärosäten. I socionomutbildningen ingår vanligen en termins praktik eller fältförlagda studier, 20 poäng. Mitthögskolan utmärker sig genom att ha en praktikperiod om sammanlagt 40 poäng inom utbildningens interkulturella och internationella inriktning. Praktiken är förlagd till ett utvecklingsland eller inom Norden.¹⁹ Även de sociala omsorgsprogrammen har 20 poängs praktik.

Lärosätena har överlag svårigheter att finna praktikplatser till studenterna.²⁰ Volymökningen av utbildningarna gör att trycket på praktikplatser är stort. Det finns olika lösningar på problemet. Högskolan i Jönköping har exempelvis infört s.k. brukarpraktik, som Socialstyrelsen stöder genom sitt projekt Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten.

Karlstad och Uppsala – två exempel på social omsorg

Karlstads universitet ger social omsorgsvetenskap upp till D-nivå. En magisterexamen i social omsorgsvetenskap ger behörighet till forskarutbildning inom sociologi. Universitetet har nyligen inrättat en professur i socialt arbete och tjänsten är placerad vid den sociologiska institutionen. Det finns också en professur i socialpedagogik med inriktning mot handikapp.

Vid arbetsgruppens besök betonades skillnaden mellan *ämnet* social omsorg och *programmet* social omsorg. Karlstad har sedan utbildningen

19. Högskoleverkets rapportserie 2003:16 R

20. Ibid.

integrerades i den statliga högskolan arbetat för att utveckla utbildningsämnet social omsorgsvetenskap.

Vid besöket framfördes inga större invändningar mot att införa en gemensam examen. Däremot diskuterades värdet av att värna om ämnet social omsorg, också inom en utbildning som leder till en annan yrkestitel än social omsorg.

Social omsorgsutbildningen vid Uppsala universitet är unik såtillvida att den inte har sina rötter i de gamla vårdhögskolorna. Utbildningen startade 1998 efter en genomlysning av den samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningar. Då konstaterades att universitetets kompetens inom gerontologi och handikappforskning kunde användas i ett nytt utbildningsprogram. Sociala omsorgsprogrammet startades, 160 poäng med inriktning mot äldre- och handikappomsorg. En utgångspunkt var att universitetets medicinska kompetens skulle tas till vara inom programmet. Utbildningens längd motiveras av att den ska ligga på samma nivå som andra utbildningar och ge tillträde till forskning efter grundutbildningen. Vid planeringen av utbildningen fanns arbetsgivare från Uppsala kommun med. Tidigare har kommunen köpt uppdragsutbildningar av universitetet, men nu ska kompetensbehoven tillgodoses via det nya programmet.

Universitetet planerar också en ny utbildning med inriktning mot barn och ungdom, där psykologi är huvudämne. Under planeringen har sociomtiteln diskuterats, främst av praktiska skäl. Kursledningen vill att studenterna ska kunna hävda sig på arbetsmarknaden. Samtidigt betonas att yrkesrollen är föränderlig. Den nya utbildningen ska skapa en delvis ny yrkesgrupp som arbetar med långsiktigt stöd till barn och ungdomar i gränslandet mellan skola och psykiatri.

Vid besöket fanns inga invändningar mot att införa en gemensam examen, däremot framhölls betydelsen av att tillvarata det sociala omsorgsperspektivet.

Exempel på integration av två utbildningar

I Höskoleverkets utvärdering av socialt arbete²¹ finns flera exempel på institutioner som har integrerat sociala omsorgsprogrammet med socio-nomprogrammet. Det är en process som många gånger varit arbetsam men enligt utvärderingen givit goda resultat.

21. Socialt arbete. En nationell genomlysning. Höskoleverkets rapportserie 2003:16 R

Stockholms universitet integrerade de båda utbildningsprogrammen 1998. Initialt fanns vissa problem med olika utbildningskulturer vid institutionen baserade på olika kunskapstraditioner. Efter integrationsprocessen är nu samordningsvinsterna tydliga. Lärarna undervisar inom flera inriktningar, och respektive inriktning betraktas som resurs för de andra.

Även Umeå universitet sammanförde utbildningarna 1998 till en socio-nomutbildning. I Högskoleverkets utvärdering påtalas problemet med att rekrytera disputerade lärare i socialt arbete. Institutionen anser inte att den bristande tillgången är ett problem. I stället betraktas det som en fördel att i kollegiet ha lärare som disputerat i olika discipliner med motiveringen att det tillför nya perspektiv i forskning och undervisning.

Institutionen för socialt arbete i Göteborg inledde 1999 en utveckling av socionomutbildningen som innebar en integration med den sociala omsorgsutbildningen. Första antagningen till det nya programmet gjordes våren 2002. Enligt Högskoleverkets utvärdering har samordningen mellan utbildningsprogrammen varit en komplicerad process, med besvärliga kunskapsteoretiska, pedagogiska och administrativa överväganden. Integrationen av de båda programmen har dock givit vinster i form av en breddad pedagogisk kompetens och vidgade perspektiv i utbildningarna.

Utbildningarnas upplevda status

Det finns en tendens att de lärosäten som har en social omsorgsutbildning strävar efter att få examensrätter för socionomer. Rätt att utfärda socio-nomexamen betraktas på många håll som en uppgradering jämfört med social omsorgsexamen. Det kan delvis förklaras med socionomutbildningens starkare akademiska förankring.

Vid de hearingar som anordnats i samband med utredningen har föreställningar om den sociala omsorgsutbildningens lägre status på arbetsmarknaden jämfört med socionomutbildningens upprepats. Samtidigt är ämnesföreträdare för social omsorgsutbildningen i såväl Karlstad som Uppsala övertygade om att det är en situation som kommer att förändras när studenter från de nya sociala omsorgsutbildningarna kommer ut på arbetsmarknaden.

Akademisering

Utvecklingen inom ett yrke innebär att kraven på den yrkesverksamme förändras över tid. Om han eller hon ska kunna leva upp till höga krav ställs motsvarande krav på utbildningen. Utbildningen lägger också grunden för nödvändig vidareutbildning och specialkunskaper och ger den utbildade förutsättningar att kunna behärska många olika arbetsområden. Individen utbildas inte för *en* arbetsuppgift eller *en* arbetsgivare.

För hundra år sedan fick fyra eller sex års folkskola vara tillräckligt för att förbereda för ett yrkesverksamt liv för flertalet. I dag är normen tolv år. Till stor del är det naturligtvis en fråga om att ett ökat välstånd gör längre skolgång till en möjlighet för alla. Parallellt med välståndsutvecklingen har kraven dock ökat i arbetslivet, både genom ökade krav inom yrken och genom att enklare yrken ersätts av mer komplicerade. Samtidigt verkar relationen mellan utbildning och samhällsutveckling åt andra hållet – en mer välutbildad befolkning är en förutsättning för samhället att utvecklas.

Det som definierar en högskoleutbildning är forskningsanknytningen: all utbildning ska vila på vetenskaplig grund enligt högskolelagen. Grundtanken med att yrkesutbildningar anordnas av universitet och högskolor är att forskningen ska driva utvecklingen av ett yrkesområde framåt. Detta var ett av huvudskälen till att socialhögskolorna och omsorgsutbildningarna inlemmades i den statliga högskolan.

Högskoleutbildning ska också, enligt högskolelagen, vila på beprövad erfarenhet. Det är naturligt att utbildningen bygger på erfarenhet från den professionella verksamheten. Denna erfarenhet formuleras och prövas i utbildningen. Vetenskap och beprövad erfarenhet utgör förutsättningar för varandra: vetenskapen ger verktygen att pröva erfarenheten, och erfarenheten är en förutsättning för att fylla vetenskapen med ett innehåll.

Uttrycket akademisering kan användas för att beskriva den process ett yrke genomgår då dess innehåll formaliseras och beskrivs. Då akademisering diskuteras i samband med de sociala utbildningarna avses ofta en förskjutning från den oartikulerade, personliga konkreta kunskapen till den mer abstrakta och generella (Johansson, S. 2001). Det är inte detsamma som en utveckling av yrket då äldre handgrepp automatiskt ersätts av nya med tillgång till ny teknik. I stället beskriver uttrycket en utveckling där den som utöver yrket kan reflektera över olika sätt att utöva yrket och beskriva grunden för valet av sätt.

I en mer avgränsad betydelse är akademisering den process en yrkesutbildning genomgår då den övergår till att bli en högskoleutbildning. Det ligger i sakens natur att uttrycket är begränsat i tiden. När en yrkesutbild-

ning fullt ut akademiserats är den inordnad bland andra akademiska utbildningar. Processen är bara synlig då den pågår: sjuksköterskeyrket sägs i dag akademiseras, men inte läkaryrket trots dess ursprung i ett hantverk.

När akademisering av utbildningar kritiseras hävdas det ofta att färdighetsträningen får stå tillbaka för teoretiska inslag. Synpunkterna är inte nya; nyutexaminerade från yrkesutbildningar har i alla tider fått kritik för brister i sitt yrkeskunnande. I Högskoleverkets och FAS utvärdering av ämnet socialt arbete konstateras att akademiseringen har tilltagit i den meningen att allt fler vetenskapliga artiklar och avhandlingar skrivs på engelska eller andra främmande språk. Därmed har också fler börjat publicera sig i internationella tidskrifter och antologier. Bedömargruppen slår fast att det knappast skett på bekostnad av en orientering bort från praktiken. En stor del av forskningen riktas tvärtom direkt mot fältet och sker i samverkan med praktiskt verksamma.

Att utbildningarna akademiseras får konsekvenser för yrkesverksamma med en äldre utbildning som inte är akademisk. De nyare utbildningarna utgör oftast behörighetsgrund för vidare- och påbyggnadsutbildning. Det blir därmed svårare för personer med äldre utbildning att bli antagna till dessa utbildningar. Regeringen har uppmärksammat detta i samband med den europeiska satsningen på livslångt lärande. Svenska lärosäten har länge haft möjlighet att anta studenter som har reell kompetens, dvs. saknar formell behörighet men genom yrke eller på annat sätt har de förkunskaper som krävs för att kunna tillgodogöra sig en utbildning. I och med propositionen Den öppna högskolan (2001/02:15), uppmanar regeringen lärosätena att tillämpa reell kompetens vid antagningen i högre grad. Särskilt framhålls att personer med äldre gymnasieutbildning eller med utländsk bakgrund ska kunna få sin kompetens korrekt bedömd.

Påbyggnadsutbildningar

Arbetsmarknaden för socionomer och socialt omsorgsutbildade är bred och inbegriper många olika komponenter. Eftersom den bland annat omfattar så vitt skilda områden som barn och ungdomar, äldre och personer med funktionshinder, flyktingar och familjerådgivning är det inte möjligt för en grundutbildning att ge fördjupade kunskaper inom alla dessa områden. Studenterna ska via utbildningen få en bra bas i de färdigheter och kunskaper som behövs för att utöva socialt arbete. Fördjupade kunskaper inom olika områden kan fås genom exempelvis påbyggnadsutbildningar i högskolan.

Det finns två typer av magisterexamina. Magister med ämnesdjup som bygger på ämnesprogression, dvs. 80 poäng inom ett ämne, och magister med ämnesbredd, som inrättades i slutet av 2001. Magisterprogram med ämnesbredd omfattar 40 poäng och skapades med syfte att öka intresset för högre studier bland redan yrkesverksamma. Utbildningen ska vara särskilt anpassad till arbetsmarknadens behov av specialutbildad arbetskraft. I regel erbjuds magister med ämnesbredd som en sammanhållen kurs med anknytning till tidigare utbildning. För att vara behörig krävs en grundläggande examen omfattande minst 120 poäng samt flera års yrkeserfarenhet.

Magisterprogrammen har olika inriktningar. Några exempel på inriktningar är handikappvetenskap, psykosocialt arbete, strukturinriktat socialt arbete, socialt utrednings- och handläggningsarbete, barn, ungdom, familj, internationell och mångkulturell inriktning, sociala problem samt inriktning mot ledarskap.

Vid Högskoleverkets utvärdering av ämnet socialt arbete konstaterades att utvecklingen vid flera institutioner har gått mot ett inrättande av praxisorienterade magisterprogram. Programmen betonar specialkunskaper, och inriktningen sammanfaller ofta med lärosätenas profilområden i forskningsverksamheten.

De flesta magisterutbildningarna ges med socialt arbete som huvudämne, men det finns också andra påbyggnadsutbildningar som relaterar till området. Karlstads universitet som har en social omsorgsutbildning, ger exempelvis magisterutbildningen *European Perspectives on Social Inclusion*. Utbildningen handlar om utanförskap i Sverige och i övriga Europa. Behörighetskraven är kandidatexamen inom relevant område, exempelvis hälsa, vård, socialtjänst, omsorg, skola och kyrka.

Uppsala universitet ger också en social omsorgsutbildning och har magisterprogrammet *Health promotion*. I utbildningen studeras människors hälsa utifrån ett främjande perspektiv, dvs. hälsofaktorer snarare än sjukdomsfaktorer. Behöriga är läkare, sjuksköterskor, biståndshandläggare, kuratorer, dietister, personalutvecklare, hälsoplanerare, sjukgymnaster, psykologer eller beteendevetare.

Förutom de utbildningar som är direkt kopplade till socionomutbildningen eller sociala omsorgsprogram finns även påbyggnadsutbildningar för sjuksköterska till specialistsjuksköterska med inriktning mot vård av äldre.

Sökande, antagna och examinerade

Den senaste femårsperioden har socionomutbildningen expanderat kraftigt. Utökningen beror på flera faktorer. Ett större antal lärosäten har på senare år fått examensrätt för socionomer och flera lärosäten har integrerat social omsorgsutbildningen med socionomutbildningen, vilket har lett till en ökning av socionomplatserna och motsvarande minskning av de sociala omsorgsplatserna. Samtidigt har befintliga socionomutbildningar valt utöka antalet platser. Expansionen väntas fortsätta. Från hösten 2003 har Malmö högskola ökat antalet nybörjare från 180 till 240. Från våren 2003 ökar Högskolan i Jönköping antalet studieplatser från dagens 50 till 80 per år.

Sökandetryck

Både socionomutbildningarna och de sociala omsorgsutbildningarna har relativt högt sökandetryck, mätt i antal förstahandssökande per plats. Variationen är dock stor mellan lärosätena och mellan olika utbildningsinriktningar. Generellt sett har socionomutbildningarna högre sökandetryck än de sociala omsorgsutbildningarna. De utbildningar som har ett lägre sökandetryck är några av de sociala omsorgsutbildningarna med inriktning mot äldre- och handikappomsorg. Antalet sökande per plats i första hand var våren 2003 till sociala omsorgsutbildningar 2,6 och till socionomutbildningar 6,0.

Högskolan i Jönköping och Växjö universitet har bland andra slutat ge social omsorgsutbildning och ger i stället socionomutbildning. Förändringarna i sökandetrycket är påtagliga. År 1999 var antalet sökande per plats 5,0 till sociala omsorgsprogrammet vid Högskolan i Jönköping. Året efter inrättades en socionomutbildning, och sökandetrycket steg till 10,4. När Växjö universitet ersatte sitt sociala omsorgsprogram med socionomprogram hösten 2003 steg sökandetrycket från 1,0 föregående år till 11,9.

Antagna

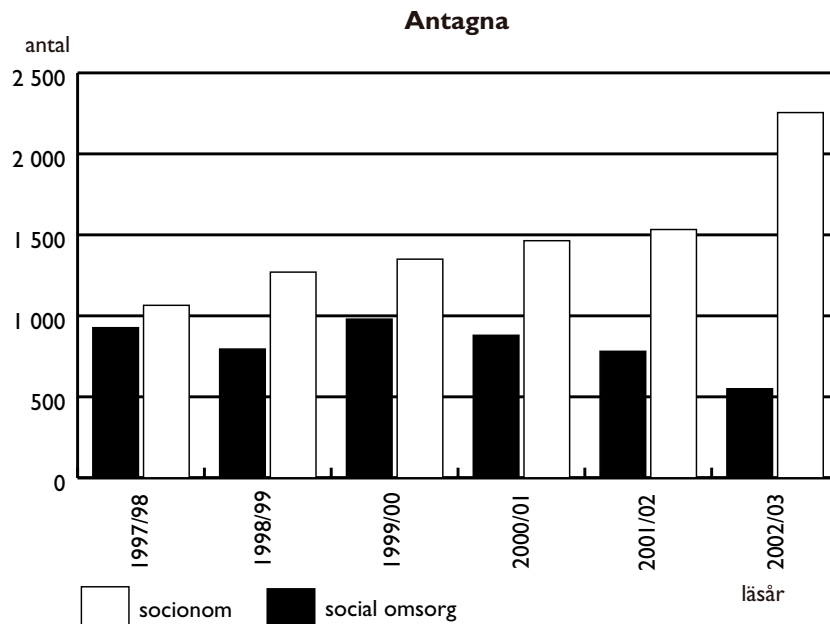
Läsåret 1997/98 antogs 1 065 studenter till en socionomutbildning. Fem år senare antogs 2 255. Antalet har följaktligen mer än fördubblats under

perioden. Den stora expansionen skedde läsåret 2002/03 då 617 fler antogs till utbildningen än läsåret innan.

Samtidigt har antalet antagna studenter till en social omsorgsutbildning minskat från 927 läsåret 1997/98 till 550 läsåret 2002/03, vilket är en minskning med 41 procent.

En del av förklaringen är att Malmö högskola läsåret 2000/01 antog 209 studenter till social omsorgsutbildning. Vårterminen 2002 ersattes utbildningen med en socionomutbildning, och hösten efter antog högskolan 275 studenter till socionomutbildning. Sedan dess har även Växjö universitet och Linköpings universitet bytt ut den sociala omsorgsutbildningen mot socionomutbildning.

Se nedanstående diagram för antagningsuppgifter.

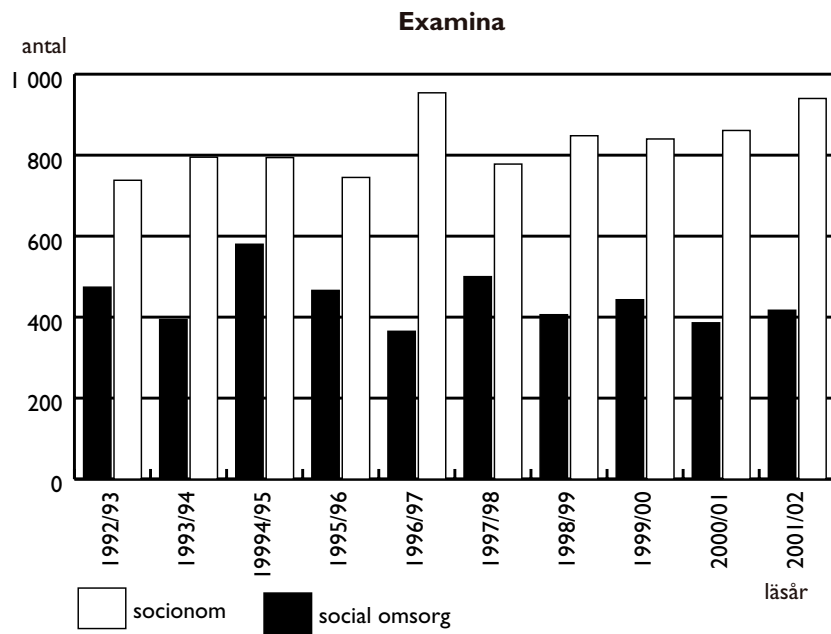

Examina

Trenden med fler studenter till socionomutbildningen och färre till de sociala omsorgsutbildningarna börjar ge utslag i statistiken över antalet examina. Antalet socionomexamina har ökat under den senaste tioårsperioden.

Lsåret 1992/93 var antalet socionomexamina 738 att jämföra med läsåret 2001/02 då antalet var 940.

Fördelningen av antalet examina i social omsorg visar en viss nedgång på senare år. Läsåret 1992/93 var antalet 474 att jämföra med läsåret 2001/02 då antalet examina var 417. Se nedanstående diagram för fördelning.

Angränsande utbildningar

Det finns ett antal utbildningar som är angränsande till socionomutbildningen och de sociala omsorgsutbildningarna i bemärkelsen att deras arbetsmarknader är överlappande. Socionomutbildningen tillhör den samhällsvetenskapliga sektorn och är därmed besläktad med utbildningar som har sociologi eller samhällsvetenskap som huvudämne. Utbildningar som tangerar social omsorg återfinns främst inom vårdområdet.

Nedan följer exempel på angränsande yrkesutbildningar.

Arbets terapeututbildning finns vid åtta lärosäten. Antalet antagna studenter var flera år kring 500 studenter årligen. De senaste två läsåren har dock antalet ökat, och läsåret 2002/03 antogs 574 studenter.

Sjukgymnastprogrammet finns vid åtta lärosäten, och läsåret 2002/03 antogs 645 studenter.

Sjuksköterskeutbildning finns vid 22 lärosäten, och antalet utbildningsplatser har stigit kraftigt under den senaste sexårsperioden. Lsåret 1997/98 antogs 3 526 studenter, att jämföra med läsåret 2002/03 då 5 789 studenter antogs.

Psykologutbildningen finns vid sju lärosäten, och läsåret 2002/03 antogs cirka 500 studenter.

Ytterligare exempel på en utbildning som ger kompetens som behövs inom det sociala området är *dietistprogrammet*. Utbildningen finns för närvarande på tre orter i landet, Göteborg, Uppsala och Umeå. De senaste tre åren har antalet antagna varit omkring 100 studenter per läsår.

Nya angränsande utbildningar

Flera högskolor har under senare år startat utbildningsprogram som till sitt innehåll är likartade både socionomutbildningen och de sociala omsorgsutbildningarna. De flesta av dessa utbildningsprogram är samhällsveten-

skapliga med sociologi som huvudämne, men det finns också exempel på utbildningsprogram inom vård- och omsorgsområdet.

Utbildningarna ger en generell examen (kandidat eller magister) och finns därför oftast inte med i statistiken över tillgång på kompetens som i huvudsak omfattar yrkesutbildningar. Nya utbildningar kan också vara förhållandevis okända av arbetsgivare. Det för med sig att de inte tas med i beräkningarna då arbetsgivarna bedömer framtida tillgång på arbetskraft.²² Tillskottet av högskoleutbildad personal inom den sociala sektorn kan därmed vara något större än vad som syns i prognoserna. En levande dialog mellan utbildningsanordnare och arbetsgivare är mycket viktig för att göra nya utbildningar kända.

Till följande utbildningsprogram antogs sammanlagt 470 studenter läsåret 2002/03.

Program och lärosäte	Examen	Arbetsmarknad
Beteendevetenskapliga programmet, social omsorg 120 –140 poäng Mälardalens högskola	Kandidat- eller magisterexamen i sociologi, psykologi eller pedagogik.	Programmet riktar sig till studenter som vill arbeta med äldre och personer med funktionshinder och ger kunskaper om hur social omsorg organiseras, utvecklas och utvärderas.
Välfärdsarbete med inriktning mot rehabilitering 120 poäng Mälardalens högskola	Kandidatexamen i sociologi	Arbetsmarknad inom bl.a. socialtjänsten. Programmet innehåller också studier i psykologi eller pedagogik.
Missbrukarvårdprogrammet 120 poäng Mälardalens högskola	Kandidatexamen i sociologi	Arbetsstillfällen finns inom stat, kommun, privata företag och ideella organisationer.
Socialpsykologiskt program 120 poäng Högskolan i Skövde	Kandidatexamen i socialpsykologi	De framtida arbetsuppgifter kan omfatta arbete med grupper, utbildning, vägledning samt vård och omsorg.

22. AMS baserar sina bedömningar om tillgång och efterfrågan på arbetskraft på intervjuer med länsarbetsnämnderna.

Programmet för sociologi och socialt utvecklingsarbete, 120 poäng Högskolan i Halmstad	Kandidatexamen i sociologi	Arbetsmarknad inom offentlig förvaltning. Studenterna ska lära sig att leda och utvärdera projekt som är relaterade till sociala frågor som familj, utbildning, missbruk, ohälsa eller etnicitet.
Rehabiliteringsvetenskap 120 poäng Mithögskolan	Kandidatexamen i rehabiliteringsvetenskap. Innehåller även inslag av medicin, psykologi, juridik och ekonomi.	Utbildningens mål är att utveckla kompetens för att kunna mobilisera och frigöra resurser hos individen, men också på organisations- och samhällsnivå, när ohälsa eller handikapp föreligger eller befaras.
Pedagogik med inriktning mot ungdoms- och missbruksvård 120 poäng Växjö universitet	Kandidatexamen med inriktning mot ungdoms- och missbrukarvård	Förebyggande arbete i skolor eller bostadsområden. Behandlingsarbete vid institutioner för ungdomar eller vuxna.

Dessutom finns en yrkeshögskoleutbildning om 80 poäng som leder till *äldrepedagog* vid Malmö högskola. Målet är att utveckla kompetens i pedagogiskt inriktat arbete med äldre människor och deras nätverk. Den sociala, psykologiska och medicinska funktionsförmågan hos äldre ska stärkas. Delar av programmet är möjliga att tillgodoräkna i socionom- eller sjuksköterskeutbildningen. Höstterminen 2003 antogs 32 studenter.

Uppdragsutbildning och kvalificerad yrkesutbildning

Det finns fler möjligheter att säkra kompetensförsörjningen inom socialtjänst och omsorg än via universitetens grundutbildningar. Vissa kommuner har valt att köpa uppdragsutbildningar, medan andra anordnar kvalificerade yrkesutbildningar (KY). En skillnad mellan dessa är att uppdragsutbildningar anordnas av universitet eller högskolor och ger högskolepoäng, vilket KY-utbildningarna, som anordnas i samarbete med arbetsgivare, inte gör.

De större lärosätena har en särskild organisation kring uppdragsutbildningar. Kurserna beställs främst av kommuner och landsting som vill erbjuda sin personal vidareutbildning. Antagning sker efter överenskommelse mellan arbetsgivaren (beställaren) och institutionen. Uppdragsutbildning-

arna ger högskolepoäng. Det finns ett brett spektrum av inriktningar från ledarskap till utredningsmetodik eller mångkulturella inriktningar.

Omfattningen av en KY-utbildning inom vård- och omsorg är vanligen 80 poäng, och förkunskapskraven är omvårdnadsprogrammet från gymnasiet eller motsvarande kunskaper via arbetslivserfarenhet. En kvalificerad yrkesutbildning ger en poäng per vecka. Poängen ska dock inte förväxlas med högskolepoäng. Vissa lärosäten har särskilda avtal med KY-utbildningarna, vilket betyder att de ger behörighet till fortsatta studier på högskolan.

KY-utbildningarna inom social omsorg och omvårdnad är i regel ett samarbete mellan den lokala högskolan, kommunen och landstinget. År 2003 fanns 425 utbildningsplatser, varav 70 omfattade mellan 40 och 60 veckor, medan övriga hade en längd om 80 veckor.

KY-utbildningarna ska inte ersätta eller konkurrera med högskoleutbildningarna, men de kan bidra till att höja kompetensen generellt inom omsorgerna. Några exempel på de utbildningar som ges är: behandlingsarbete inom ungdoms- och kriminalvård, habilitering och rehabilitering av funktionshinder, praktiskt psykiatriskt arbete med etnokulturell inriktning samt vård och omsorg.

Jämställdhet

Sverige har en könssegregerad arbetsmarknad, och utbildningsvalen följer traditionella mönster. På senare år har förändringar skett; andelen kvinnor i högre utbildning ökar överlag och utgör nu cirka 60 procent. Tidigare mansdominerade utbildningar som förknippas med hög status, som läkare och jurist, har nu fler kvinnliga än manliga studenter. Även vid de tekniska utbildningarna ökar andelen kvinnor som en följd bl.a. av särskilda satsningar. För traditionellt kvinnodominerade utbildningar ser dock bilden annorlunda ut.

Både socionomutbildningen och den sociala omsorgsutbildningen är starkt kvinnodominerade. Den generellt låga andelen män på utbildningar riktade mot den sociala sektorn brukar förklaras med att de som söker blir utkonkurrerade av kvinnor med bättre betyg. Det visar sig dock att problemet snarare är att få män söker. Det beror inte bara på utbildningarnas utformning utan även på den arbetsmarknad de leder till. Förutom att utbildningarna ofta leder till yrken med relativt låga löner, finns djupt rotade föreställningar i samhället om vad som är typiskt manliga och typiskt kvinnliga arbetsuppgifter. Utbildningarna har en uppgift att fylla för att motverka dessa uppfattningar, men det krävs större samordnade insatser för att förändra synen på vem som "passar" att arbeta inom vissa områden.

Särskilda satsningar

Det har gjorts satsningar för att öka andelen män på kvinnodominerade utbildningar. De har dock inte varit lika stora som satsningarna för att få fler kvinnor att välja teknik, och de som har genomförts har hittills inte lett till några stora förändringar. En vanlig strategi är att manliga studenter informeras i gymnasieskolor och vid utbildningsmässor.

Högskolan i Gävle har sedan tidigare ett projekt, "Fler män i skolan", där obehöriga män genomgått en preparandutbildning för att sedan börja på lärarprogrammet. Möjligheterna till en liknande satsning, "Fler män till social omsorg och vård", utreds för närvarande.²³

23. Enkät svar i Högskoleverkets uppföljning av lärosätenas arbete med jämställdhet, studentinflytande och mångfald. Rapporten publiceras i oktober 2003.

Malmö högskola har en särskild antagningskvot för manliga sökande till den socialpedagogiska inriktningen av socionomprogrammet, och Göteborgs universitet har startat en särskild mansgrupp för studenter på socionomutbildningarna.²⁴

Männens roll i utbildningen

Forskare vid Umeå universitet har studerat hur en utjämning av könsfördelningen på socionomprogrammet kan uppnås och vilka konsekvenserna skulle bli.²⁵ Studien genomfördes under 2000–2001 med syftet att kartlägga vilka strategier som använts för att locka manliga studenter till socionomutbildningar och hur de upplever studierna.

Männen som deltog i studien hade fått kännedom om utbildningen i huvudsak på två sätt. Hälften uppgav traditionella kanaler som sykon-sulent, arbetsförmedling, skolor, kurskataloger eller eget aktivt sökande på nätet. Andra hälften uppgav vänner och bekanta som arbetar med sociala frågor som inspirationskällor.

Genusperspektiv

I tekniska och andra mansdominerade utbildningar diskuteras förekomsten av genusperspektiv i allt högre utsträckning. Diskussionen tycks vara något mindre framträdande inom kvinnodominerade utbildningar. I undersökningen från Umeå visar det sig att männen i utbildningssituationen uppmärksammas på att de är i minoritet. Erfarenheterna av detta är delade. Vissa menar att det är en fördel medan andra anser att det är ett bekymmer. ”Man får en känsla av att det är fult att vara man och ta plats i utbildningen. Vi män ska komma med ett manligt perspektiv i diskussionerna.” Några upplever också att de får ta på sig skuld för mäns förtryck av kvinnor genom tiderna. Att genusundervisningen upplevs handla om enbart kvinnor och kvinnors situation har en alienerande effekt på männen. Forskarna menar att det är angeläget ur rekryterings- och utbildnings-synpunkt att se över hur genusundervisningen genomförs både vad gäller innehåll och arbetsformer.

24. *Socialt arbete. En nationell genomlysning av ämnet*. Högskoleverkets rapportserie 2003:16 R

25. Norén, Petra, Sauer Lennart och Sandström Gunbritt, *Socionomen* 5/2003.

Socialhögskolan vid Lunds universitet arbetar för att integrera genusperspektivet i undervisningen. Ett undervisningsmaterial har sammanställts där genusperspektivet och dess relation till socialt arbete presenteras.²⁶ Ett exempel är att män och kvinnor har olika vårdbehov vid missbruk.

Samordnade insatser

Det är inte bara socionomer och socialt omsorgsutbildade som har problem med en alltför kvinnodominerad arbetsmarknad och utbildningssituation. Detsamma gäller för övriga utbildningar inom vård och omsorg och för lärarutbildningarna. Ett sätt att få fler att vilja arbeta inom dessa sektorer är naturligtvis att höja lönen. Kommunernas ofta ansträngda ekonomi medför att det inte alltid är ett genomförbart alternativ.

En skillnad mellan de satsningar som gjorts för att öka andelen kvinnor inom teknik och för att öka andelen män inom vård och omsorg, är att i det förra fallet har näringsliv och industri samverkat med högskolorna i relativt stor utsträckning. Sannolikt är offensiva samordnade insatser från både lärosäten och arbetsgivare vad som krävs också för att öka andelen män inom de sociala utbildningarna.

Kvinnofrid

I propositionen Kvinnofrid (1997/98:55) framhåller regeringen att frågor om jämställdhet och våld mot kvinnor bör bli belysta i utbildningar som leder till yrken som innebär kontakt med kvinnor som utsatts för könsrelaterat våld. För att säkerställa detta kompletterades ett antal yrkesexamina, däribland socionom och social omsorg, med målbeskrivningen ”studenten skall ha kännedom om sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser.”²⁷

I slutrapporten från Nationellt råd för kvinnofrid²⁸ åskådliggörs behovet av insatser på en rad områden som berör de arbetsfält där socionomer och socialt omsorgsutbildade är verksamma. Några exempel ur rapporten är:

26. Mattson, Tina (2002) *Kön och genus i samhället och i det sociala arbetet* Lunds universitet, samhällsvetenskapliga fakulteten.

27. (SFS 1998:1003)

28. Råd för kvinnofrid till regeringen. Slutrapport från Nationellt råd för kvinnofrid. Juni 2003

- Barn som lever i våldets omedelbara närhet är ofta vittnen och far alltid illa när den ena föräldern utövar våld mot den andra.
- Vissa äldre och funktionshindrade kvinnor kan ha svårt att få hjälp med att värja sig emot mäns våld. Ofta saknas tid och ork hos personalen att lyssna till och följa upp hotade och våldsutsatta kvinnors berättelser. Varningssignaler på ett tidigt stadium tas inte till vara.
- Hotade och våldsutsatta hemlösa kvinnor har en mycket svår situation, liksom psykiskt funktionshindrade kvinnor samt kvinnor med missbruksproblematik. Dessa kvinnor utgör sällan några ”ideala” brottsoffer och saknar i dag nästan helt möjlighet att skydda sig mot våld från närstående. Ofta erkänns de inte ens som brottsoffer.
- Det finns kvinnor och unga flickor som lever i familjer där ett patriarkalt hedersrelaterat våld styr vardagen. Kunskaperna och samhällets stöd till dessa flickor är i dag inte tillräckliga.

Genusperspektiv och jämställdhet är viktiga inslag i en utbildning som leder till yrkesområden där människor i olika situationer ska bemötas. En socionomutbildning bör ge studenterna kunskaper i att förstå och beakta faktorer som hör samman med könsrelaterat våld.

Internationellt perspektiv

Begreppen används olika i olika länder

Den svenska uppdelningen mellan begreppen ”socialt arbete” och ”social omsorg” är inte universell. I Tyskland kan termen *Soziale Arbeit* användas som ett samlingsnamn för en rad yrken inom samma sfär.²⁹ I den engelskspråkiga världen går åsikterna isär om skillnaden mellan *Social Work* och *Social Care*. I Irland är arbetslivet reglerat så att socialt arbete enbart får utföras av den som har socionomutbildning. På andra håll, t.ex. i Australien, är uppdelningen mindre rigid. Där är socionomutbildningen visserligen separat men arbetsmarknaden är relativt blandad.

Det finns många besläktade yrken

På den internationella arenan finns en rad yrken och utbildningsformer som tillhör samma familj som socialt arbete och social omsorg. Den socialpedagogiska traditionen är stark i kontinentala Europa, t.ex. i Frankrike, Tyskland, Danmark och Nederländerna. Här är socialpedagogik en egen kategori och inte som i Sverige en inriktning inom social omsorg. I Tyskland finns även utbildningsvägar där socialpedagogik kombineras med socialt arbete och ger en dubbel examen.

Andra yrkeskategorier är de som på engelska kallas *Community Worker* och på franska *animateur socioculturel*. Dessa handlar om samhällsaktivism på lokal nivå och saknar direkt motsvarighet i den svenska examensordningen.

Det händer också att yrken och utbildningar definieras av respektive klientgrupp. I Storbritannien förekommer t.ex. specialiseringen *Child Care Work*. Detta fenomen kan också jämföras med hur social omsorg i den svenska examensordningen har inriktningar mot funktionshindrade och äldre.

Eftersom socialt arbete och social omsorg till stor del handlar om myndighetsutövning är de starkt knutna till respektive lands välfärdssystem.

29. Lorenz, W. “The role of training in preparing socio-educational care workers to meet the challenges of social change” inlägg vid Formation d’Educateurs Sociaux Européens kongress, Antwerpen november 1999.

Hur yrkena ser ut och definieras bestäms därför av varje lands egen historia och politik, och varierar kraftigt internationellt sett.³⁰ Statens roll är ett tydligt exempel. Medan socialt arbete i Skandinavien har sin grund i den offentliga sektorn, har det i USA snarare ett starkt terapifokus och äger ofta rum på privata kliniker.

Internationellt erkända skillnader och likheter?

När det gäller skillnaderna mellan socialt arbete och social omsorg görs det sällan några neutrala, internationella analyser där kursinnehåll och arbetsbeskrivningar jämförs. Ofta handlar det i stället om subjektiva uppfattningar eller om status och löneskillnader i respektive land. En sådan syn illustreras i följande (brittiska) definition:

*What is the difference between Social Work and Social Care Work? Social Workers presently have to obtain a Diploma in Social Work (DipSW) They will be involved at a high level with users, working with them to assess their care requirements and working alongside other professionals such as doctors to make sure that every user receives the particular type of support that he or she needs. Social Care workers tend to offer more personal care. Often they will be involved in supporting one user or a few users in the tasks of everyday living. They often do not need any qualifications when they begin the work, but they will usually be expected to work towards a qualification as they work, and will receive training through their employers to this end.*³¹

Arbetsmetoder och arbetsformer är annars det som framför allt sägs skilja socialt arbete från social omsorg/socialpedagogik. Socialt arbete förknippas med klientarbete inom socialförvaltningen, medan social omsorg förknippas med arbete med funktionshindrade och inom äldreomsorg. Om inriktningen socialpedagogik har det sagts att

The idea of sharing life-space on a regular basis is at the core of the profession and is a feature which distinguishes it from social work. /.../ The methods

30. Kennedy, K. & Gallagher, C. "Social Pedagogy in Europe" i *Irish Social Worker* Vol 15 No 1. 1997

31. Svar på en *Frequently Asked Question* på den officiella brittiska studierådgivningshemsidan www.socialworkcareers.co.uk .

of social pedagogy can be contrasted with the casework approach widely regarded as the hallmark of the social work method.³²

Trots variationerna finns vissa drag som är gemensamma för alla inriktningar. Det internationellt sett vanligaste utbildningsupplägget består av en teoridel och en del med färdighetsträning. I teoridelen behandlas samhälls- och beteendevetenskapliga ämnen såsom socialpolitik, sociologi, psykologi och juridik, medan färdighetsträningen oftast består av praktik, seminarier och gruppövningar. Det finns en tydlig parallell till den svenska utvecklingen att sammanföra utbildningar i socialt arbete med social omsorg.

Det finns en internationellt erkänd definition av socialt arbete. Definitionen har arbetats fram av *International Federation of Social Workers* (ISFW), som är en organisation med brett medlemskap där *social workers* ingår tillsammans med socialpedagoger och andra yrken. Definitionen håller sig på en generell nivå och går inte in på detaljer om vad yrkesutövningen innebär. För definitionen i dess helhet, se bilaga 7.

Utbildningsprogrammen blir längre och mer internationellt anpassade

Flera internationella trender påverkar utvecklingen inom socialt arbete och social omsorg. Allteftersom kraven på arbetsmarknaden höjs, krävs också mer av utbildningarna. En klar internationell tendens är därför att utbildningarna blir allt längre och ges på en allt högre akademisk nivå.

Ett ytterligare skäl att förlänga utbildningarna är kravet på internationell rörlighet. De flesta europeiska länders socionomutbildning faller under EEG-direktivet 89/48 som reglerar utbildningar av minst tre års längd. På den gemensamma europeiska marknaden är därför en kortare utbildning på låg akademisk nivå inte gångbar. Detta har erfarits av brittiska socionomer vars tidigare tvååriga utbildning på diplomnivå inte godkändes för yrkesutövning i exempelvis grannlandet Irland. Nu förlängs därför den brittiska socionomutbildningen till treårig kandidatnivå.³³

32. Ibid., s. 6.

33. I Nordirland och Skottland planeras dessutom ett fjärde "lärlingsår" som ska följa efter kandidatexamen.

Utbildningarna influeras självklart även av generella internationella trender på utbildningsområdet. Inom Europa kommer den överenskomna ”Bolognamodellen” med treårig kandidat- och tvåårig magisterutbildning sannolikt att påverka hur socionomutbildningen och de sociala omsorgsutbildningarna organiseras i framtiden.

Likaså har den nya arbetsmarknadens rörlighet konsekvenser för utbildningarnas innehåll. Det blir allt viktigare att utbildningen ger internationell kompetens och möjliggör yrkesverksamhet i andra länder. Detta kan ske t.ex. genom att studierna innehåller praktikperioder utomlands eller jämförande teoretiska studier.

Utvecklingen går mot ökad specialisering

En annan internationell trend är den ökade diversifieringen och specialiseringen inom professionerna. Det blir vanligare att arbetsgivare försöker skräddarsy utbildningar för sina egna behov, något som lett till att helt nya yrken uppstått och att de gamla blivit allt mer specialiserade. Nya utbildningsrutter och ökade möjligheter till valbara kurser är del i detta. Möjligheten att skapa sin egen, nästintill unika, utbildningsprofil kan också vara attraktivt ur studentsynpunkt.³⁴

Samtidigt finns de generella yrkesprogrammen kvar på många håll, något som lett till att kontrasterna mellan ”nya” och ”gamla” utbildningsformer ökar. En medelväg kan då vara, vilket sker t.ex. på vissa håll i Schweiz och Tyskland, att satsa på samläsning. Denna går i regel ut på att en del av utbildningsperioden är gemensam medan en annan del av utbildningen innebär en specialisering mot ett av målyrkena.

En annan utveckling, synlig bl.a. i Storbritannien, är en ökad reglering av yrkena. I framtiden kommer alla briter som arbetar inom social omsorg och socialt arbete att behöva registreras för att få utöva sitt yrke. Detta legitimationssystem, som även finns i USA, grundar sig på en medicinsk modell. På många håll, t.ex. Irland, är denna utveckling omdebatterad, eftersom många motsätter sig en ”medikalisering” av socialt arbete samtidigt som de håller med om att det finns ett behov av att reglera sektorn.³⁵

34. Lorenz, W. 1999. Ibid.

35. Debatt förs bl.a. inom Irish Association of Social Workers <http://iasw.eire.org/>

Några exempel

Danmark

I Danmark finns i huvudsak två separata yrken: *socialrådgiver* och *soci-
alpædagog*. Socialrådgiverutbildning finns vid fyra socialhögskolor, Aar-
hus, Esbjerg, København och Odense, samt vid universitetet i Aalborg.
Utbildningsprogrammet är 3,5 år långt (en generell förlängning med ett
halvår infördes 2002) och innehåller dels teoretiska inslag om socialt ar-
bete, beteendevetenskap, juridik och samhällsvetenskap, dels praktik och
färdighetsträning. Utbildningen förbereder för arbete inom socialförvalt-
ning men också t.ex. inom stat, privat sektor och utbildningsområde.
Arbetsmarknaden för socialrådgivere i Danmark har breddats väsentligt
under de senaste åren.

Utbildning av socialpædagoger sker vid s.k. seminarier, institut för vi-
dareutbildning. Även här är utbildningen i regel 3,5 år och kombinerar
teori med praktik. Undervisningen är dock mer direkt inriktad på arbete
med barn och ungdom. Bland de teoretiska ämnena återfinns ofta kom-
munikation, rörelse, drama och liknande. Vanliga arbetsplatser för soci-
alpædagoger är skolor och institutioner för barn, ungdomar och personer
med funktionshinder.

Trots att utbildningsvägarna är olika, används termen socialt arbete
(inte minst i dess engelska översättning) av båda yrkesgrupperna.³⁶ Ex-
empelvis är både Dansk Socialrådgiverforening och Socialpædagogernes
Landsforbund anslutna till IFSW.

USA

I USA används *social work* som övergripande term. Här är såväl utbildning
som yrkesutövande reglerat i lag. För att få starta ett utbildningsprogram
måste det aktuella universitetet ansöka om ackreditering hos *Council on
Social Work Education*. Ackrediterade kurser finns både på *bachelor*-nivå
och på *master*-nivå, vilket innefattar tre respektive fem års utbildning. I
utbildningsprogrammen varvas praktikinslag med teori. Det finns natio-
nella riktlinjer för vilka kärnämnen som ska ingå i utbildningarna, men
utöver detta har studenterna ofta möjlighet att välja sina egna kurskom-
binationer.

36. Detta exemplifieras av organisationerna som ansvarar för IFSW-konferensen i
Köpenhamn 2003 på <http://www.socialwork2003.dk/>.

I arbetslivet räknas kandidatnivån som en form av ingångskvalifikation, medan magisternivån är den som normalt krävs för mer kvalificerade poster. Socialt arbete i USA äger rum i traditionell socialtjänst, skolor och frivilligorganisationer men också på privata mottagningar. Socialt arbete är här ett legitimationsyrke. För att kalla sig *Clinical Social Worker*, dvs. arbeta med självständig, terapeutisk verksamhet, måste en person dels ha en magisterutbildning, dels genom tentamen ha klarat av speciella licenskrav. Varje delstat har sitt eget licenssystem, och det finns olika examensnivåer beroende på utbildningsnivå och erfarenhet. *Association of Social Work Boards* är en paraplyorganisation för de delstatsorgan som reglerar socialt arbete.

Tyskland

I Tyskland finns två särskilt framträdande yrken, *Sozialarbeiter* och *Sozialpädagoge*. I båda fallen är utbildningen sammanlagt fem år lång och äger i regel rum vid s.k. *Fachhochschulen*, yrkeshögskolor. (Det blir dock vanligare med universitetsbaserade program.) I vissa utbildningar är en praktikdel inbakad i programmet, men oftast fungerar det så att den teoretiska delen avslutas med en examen efter fyra år, varpå en separat handledd praktikperiod på ett år följer. När de teoretiska kraven uppfyllts ges ett akademiskt diplom (eller i förekommande fall en kandidatexamen), medan yrkeslegitimation ges först efter avslutad praktikperiod. Den som klarat legitimationskraven har rätt att kalla sig *Staatlich anerkannte Sozialarbeiter* eller *Sozialpädagoge*.

Gränsen mellan en *Sozialarbeiter* och en *Sozialpädagoge* är inte knivskarp eftersom båda kan sägas utföra *Soziale Arbeit*. Utbildningsprofilen beror mycket på den enskilde utbildningsanordnaren. Det finns visserligen utbildningar som är mer särpräglade socialpedagogiska med stora inslag av barn- och ungdomsstudier, men andra är bredare. Det är relativt vanligt att en kombinerad examen ges. De två inriktningarna har också en gemensam intresseorganisation.

Frankrike

I Frankrike finns främst tre relevanta besläktade yrken och utbildningsformer, nämligen *assistant social*, *éducateur spécialisé* och *animateur socio-culturel*.

Termen *assistant social* är skyddad i fransk lag och räknas som en separat yrkeskategori med särskilda utbildningsprogram och egen medlemsorga-

nisation. Utbildningen är treårig och äger rum på privata och offentliga socialhögskolor. Yrkesutövandet kan närmast jämföras med den svenske socialsekreterarens. En assistant social hjälper personer, familjer eller grupper att komma över personliga, ekonomiska eller kulturella svårigheter och att integreras yrkesmässigt och socialt. Han eller hon arbetar oftast inom socialtjänst eller i frivilligorganisationer.

En *éducateur spécialisé*, å sin sida, arbetar inom offentlig eller privat service med utvecklingsverksamhet för temporärt eller långvarigt marginaliserade människor. Han eller hon arbetar t.ex. inom barn- och ungdomsverksamhet, med personer med funktionshinder, inom skolhälsovård eller inom missbruksvård.

En *animateur socioculturel*, slutligen, organiserar och mobiliserar individer och kollektiv i syfte att åstadkomma sociala förändringar. Han eller hon arbetar t.ex. på fritidsgårdar, lokala föreningar, kulturetablissemang, fackförbund, lokal hälsovård, folkhögskolor, kvinnojourer eller projekt för hållbar utveckling.

Enkätundersökning

Hösten 2002 genomfördes en telefonintervjuundersökning med syfte att ta reda på hur socionomer och socialt omsorgsutbildade uppfattar att utbildningen förberett dem inför arbetsmarknadens krav.³⁷

De intervjuade personerna har arbetat i några år och har därigenom perspektiv på sin utbildning. Intervjuerna syftar till att ge en generell beskrivning av vilka krav arbetsmarknaden ställer på socionomer och socialt omsorgsutbildade samt hur de upplever att utbildningen svarar mot dessa krav. För de frågor som rör inslag i arbetsuppgifterna visavi utbildningen var svarsalternativen fasta och fördelade på en fyragradig skala, och detsamma gäller för frågor som rör praktiken. För enkätfrågor, se bilaga 5.

Omfattning och könsfördelning

800 personer med socionomexamen från åren 1996/97 respektive 1998/99 och 189 med social omsorgsexamen från samma år är intervjuade. Respondenterna motsvarar 44 procent av de examinerade från socionomprogrammen och 25 procent av de socialt omsorgsexaminerade de aktuella åren. Målsättningen var att intervjua 400 personer från sociala omsorgsprogrammet, men det visade sig vara behäftat med stora svårigheter att lokalisera alla respondenter.

Både socionomutbildningen och den sociala omsorgsutbildningen är starkt kvinnodominerade. 18 procent av socionomerna i undersökningen är män och 11 procent av de socialt omsorgsutbildade.

Arbetsmarknad och befattning

En klar majoritet, över 80 procent, av både socionomerna och socialt omsorgsutbildade anser att de arbetar inom något av utbildningens målyrken. Övervägande delen i båda utbildningsgrupperna är anställda av kommunen, cirka 60 procent av socionomerna och cirka 70 procent av de socialt omsorgsutbildade. Resterande fördelar sig jämnt mellan landsting, statlig och privat sektor.

37. Undersökningen genomfördes av Marknadsfakta i Åre AB

Den vanligaste befattningen för socionomerna är socialsekreterare, 35 procent. Den näst vanligaste befattningen är kurator, 18 procent, varav hälften har sin anställning inom landstinget. Det tredje vanligaste yrket för socionomer är behandlingsassistent.

Övriga befattningar innehas av mellan en och två procent av respondenterna med socionomutbildning. För att nämna några: kriminalvårdare, frivårdsinspektör, fältassistent och utredare. För en fullständig förteckning över vilka befattningar respondenterna har, se bilaga 6.

För de socialt omsorgsutbildade var den i särklass vanligaste befattningen enhetschef, som innehas av 21 procent av respondenterna. Om även områdeschef och verksamhetschef inkluderas blir andelen med en chefsbefattning 28 procent, vilket är en betydligt högre siffra än för socionomerna. Den näst vanligaste befattningen är biståndshandläggare som innehas av 12 procent och tredje vanligaste är behandlingsassistent, 6 procent.

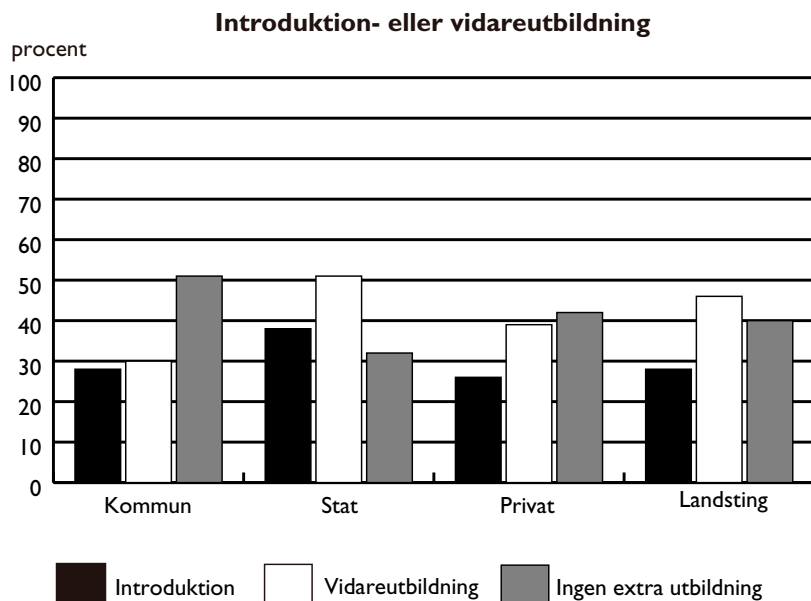
En av de vanligaste kommentarerna från socionomerna på frågan om de saknar något i utbildningen är att de vill se en utbildning som är mindre fokuserad på socialtjänsten och socialsekreteraryrket och som också tar upp andra yrkesmöjligheter. Arbetsmarknaden för socionomerna breddas successivt, och möjligen skulle detta kunna återspeglas tydligare i utbildningen.

Introduktions- eller vidareutbildning

Var femte socialt omsorgsutbildad och knappt var tredje socionom fick en introduktionsutbildning när de började sin anställning. Det är vanligast med introduktionsutbildning inom den statliga sektorn, knappt 40 procent, medan drygt var fjärde som arbetar inom kommun, landsting eller privat sektor har fått en introduktionsutbildning.

Även vidareutbildning är vanligast inom den statliga sektorn, medan det förekommer i minst utsträckning i kommunerna. Mer än hälften av respondenterna har varken fått introduktions- eller vidareutbildning på sin arbetsplats.

Inom båda utbildningsgrupperna är det fler som genomgått vidareutbildning än introduktionsutbildning, och andelen är naturligt nog högre bland dem som arbetat längre. Se nedanstående diagram för svarsfördelning.

Arbete och utbildning

I enkäten ställdes ett antal frågor där respondenterna fick jämföra innehållet i arbetsuppgifterna med hur väl utbildningen förberett dem för detta. På många av frågorna har de båda utbildningsgrupperna svarat i stort sett likadant. Det gäller utveckling, dokumentation och uppföljning, att följa kunskapsutvecklingen, att göra etiska ställningstaganden, möte med anhängiga samt att samarbeta med andra yrkesgrupper. Enkätsvaren illustrerar att innehållet i arbetsuppgifterna många gånger är likartade för socionomer och socialt omsorgsutbildade.

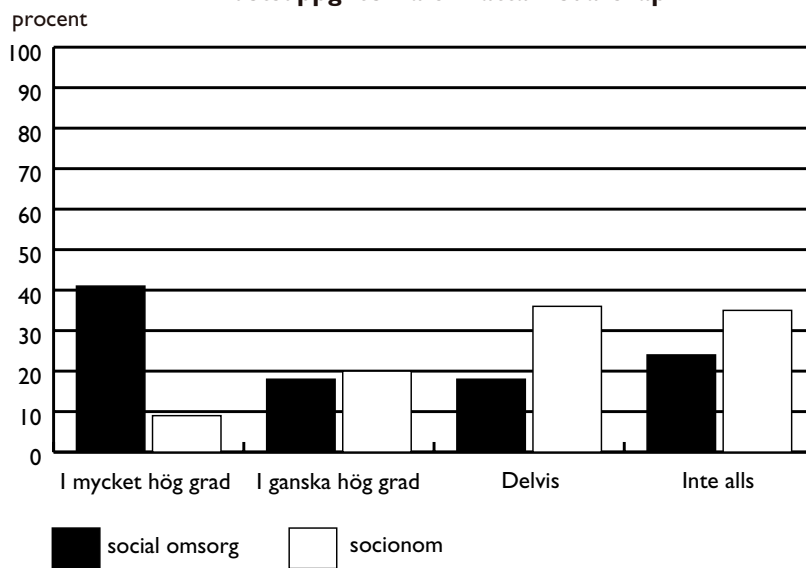
Det finns också skillnader mellan grupperna. Att möta klienter/ omsorgsmottagare är ett större inslag i arbetet för socionomerna än för de socialt omsorgsutbildade. Det beror på att en större andel av de socialt omsorgsutbildade arbetar som chefer, och i stället ingår ekonomi och administration i högre grad.

Ledarskap

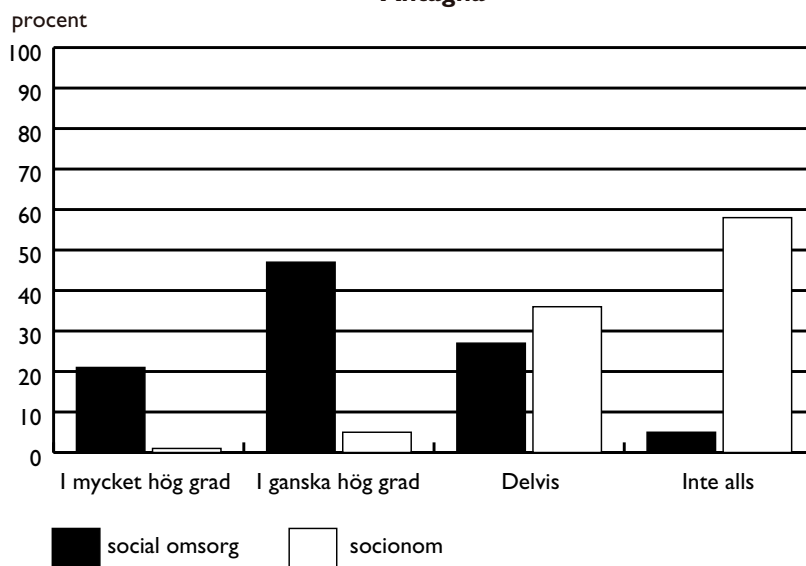
Enkäten visar att ledarskap utgör ett betydande inslag i arbetsuppgifterna, även för dem som inte har en chefsbefattning. Det är en större andel av de socialt omsorgsutbildade som har en chefsbefattning än av socionomerna. Det är följaktligen också en större andel av de socialt omsorgsutbildade som uppger att ledarskap ingår i arbetsuppgifterna. Ändå är andelen socionomer som menar att ledarskap ingår i mycket eller ganska hög grad inte obetydlig, ungefär 30 procent.

Svaren från både socionomerna och de socialt omsorgsutbildade om utbildningen förberett dem för ledarskap speglar utbildningarnas examensmål väl. Över hälften av socionomerna svarade ”inte alls” på frågan, medan nästan 70 procent av de socialt omsorgsutbildade har svarat att utbildningen förberedde i mycket hög eller ganska hög grad. Ledarskap är mer än endast chefskap, och svaren visar att det finns behov av inslag av ledarskap även i socionomutbildningen. Se diagrammet nedan för fördelning av svaren.

Arbetsuppgifterna omfattar ledarskap

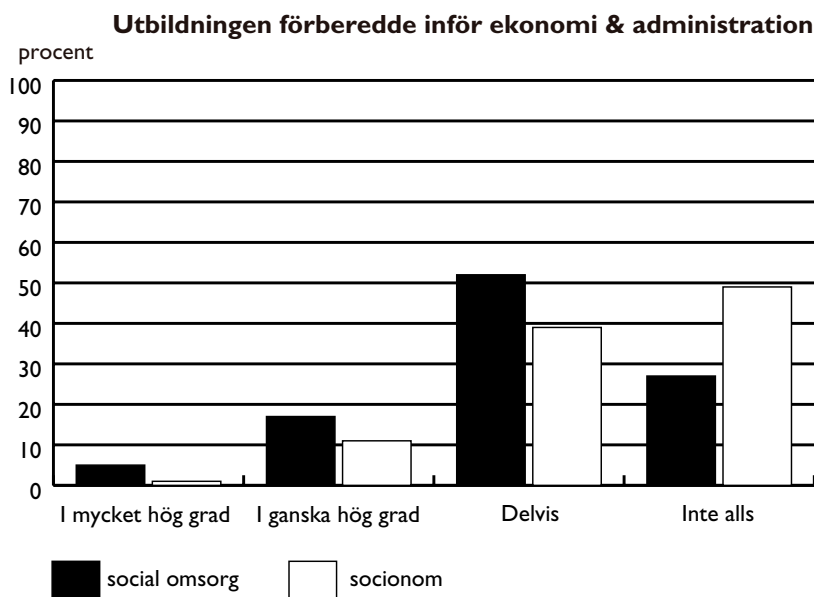
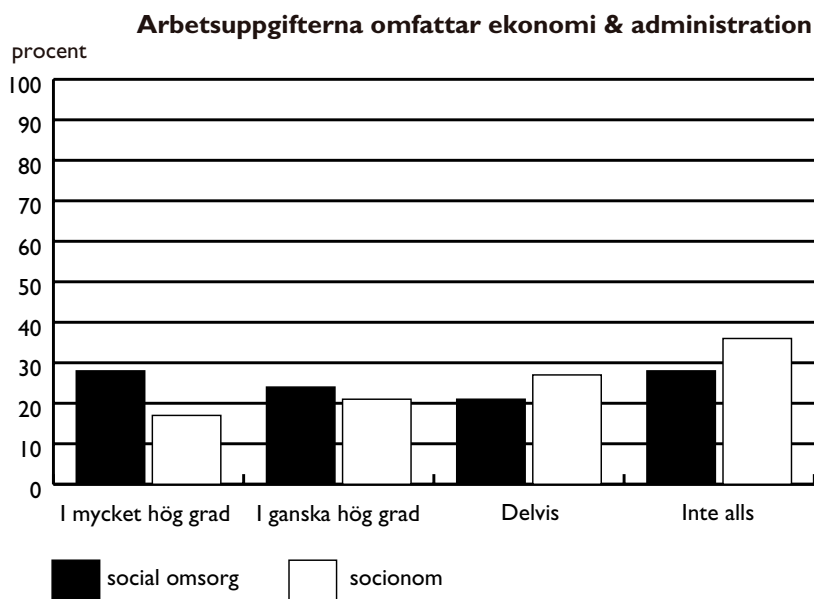
Antagna

Ekonomi och administration

Ungefär en tredjedel av socionomerna och hälften av de socialt omsorgs- utbildade har arbetsuppgifter som innehåller ekonomi och administration i mycket eller ganska hög grad. Ingen av utbildningarna har förberett för arbetsuppgifter av det här slaget i någon större utsträckning.

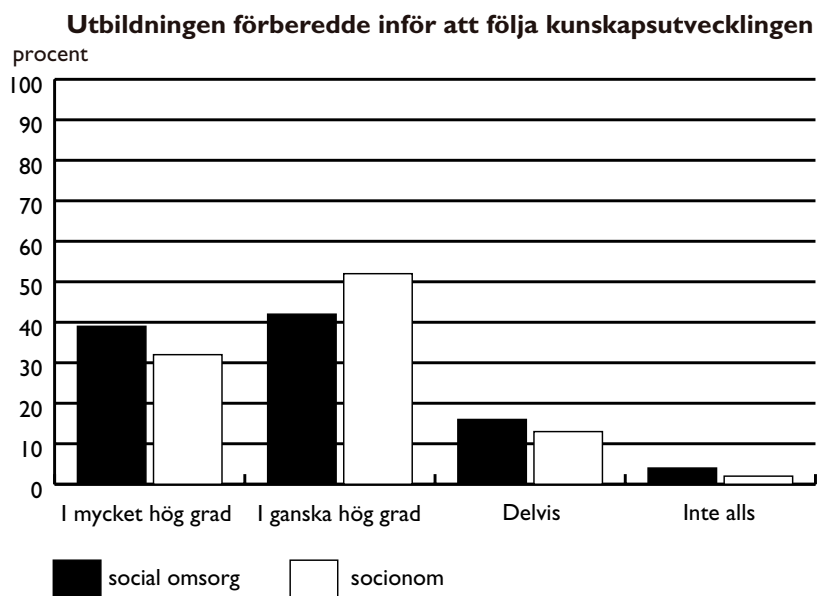
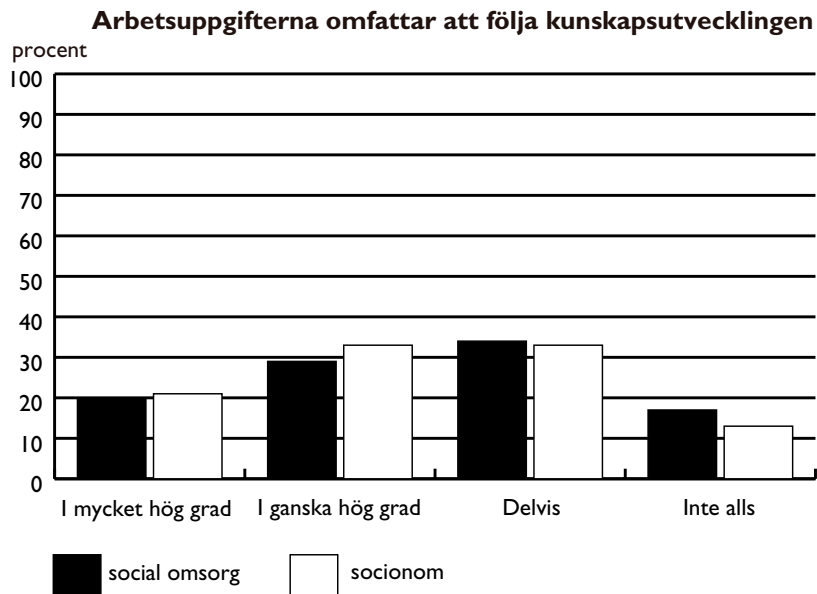
Uppdelat per sektor är det vanligast med mycket höga eller ganska höga inslag av ekonomi och administration bland dem som arbetar inom kommunen. Landstingsanställda har minst inslag av detta i arbetsuppgifterna. För svarsfördelning, se nedanstående diagram.

Följa kunskapsutvecklingen

Att följa kunskapsutvecklingen är inte något stort inslag i arbetsuppgifterna. Ungefär hälften i båda utbildningsgrupperna uppger att detta ingår i hög grad.

Däremot anser sammanlagt 80 procent av båda utbildningsgrupperna att utbildningen gav hög förberedelse inför detta. För fördelning av svaren, se diagrammen nedan.

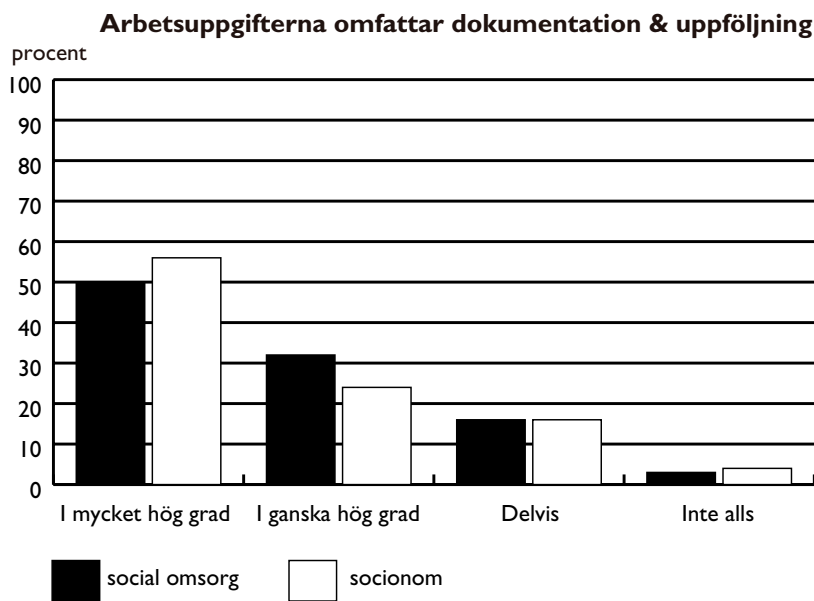

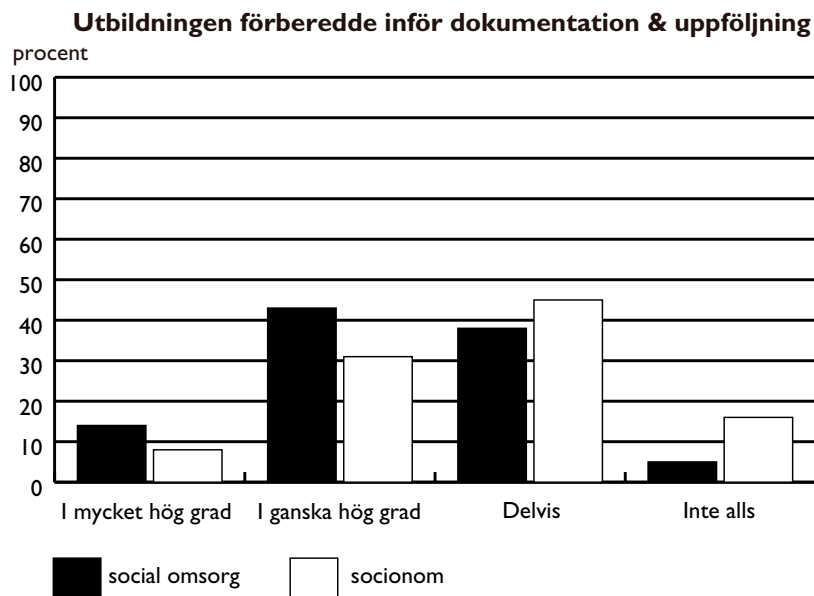
Dokumentation och uppföljning

Drygt 80 procent av respondenterna från båda utbildningsgrupperna anger att dokumentation och uppföljning ingår i arbetsuppgifterna i mycket hög eller ganska hög grad. En betydligt mindre andel av socionomerna uppger att utbildningen förberett på motsvarande sätt. 16 procent menar att de inte alls fått någon förberedelse via utbildningen.

Inte heller de socialt omsorgsutbildade som anser att utbildningen gav beredskap i paritet med inslagen i arbetsuppgifterna, även om de är mer positiva än socionomerna.

I efterhand kan konstateras att dokumentation och uppföljning borde ha varit enskilda kategorier i stället för en gemensam. Det finns en risk att dokumentation är det dominerande inslaget, medan uppföljning är mindre vanligt. Att följa upp åtgärder och insatser ställer andra krav än dokumentation. Se nedanstående diagram för fördelning av svaren.

Utveckling och etik

Ett vanligt inslag i arbetsuppgifterna är utvecklingsarbete, och det är också något som utbildningen har givit en bra förberedelse för. Svaren fördelar sig i stort sett lika för både socionomer och socialt omsorgsutbildade.

Att göra etiska ställningstaganden är ett mycket eller ganska stort inslag i arbetsuppgifterna för över 80 procent av båda utbildningsgrupperna. Det är också något som en lika stor andel anser att de blev förberedda på genom utbildningen.

Möte med olika grupper

Möte med en omsorgsmottagare, brukare eller klient ingår i hög grad i arbetsuppgifterna för både socionomer och socialt omsorgsutbildade. En något högre andel av socionomerna uppger att det ingår i mycket hög grad än av de socialt omsorgsutbildade, 80 respektive 67 procent.

Arbetsuppgifter och utbildning stämmer väl överens beträffande inslag av möte med omsorgsmottagare, klienter och brukare.

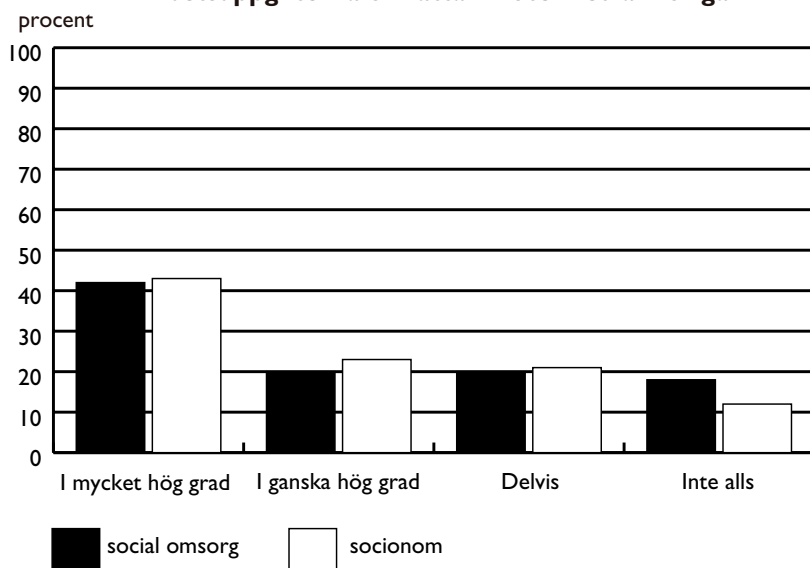
Anhöriga

Drygt 60 procent inom båda utbildningsgrupperna uppger att möte med anhöriga till brukarna eller omsorgsmottagarna ingår i arbetsuppgifterna i mycket hög eller ganska hög grad. Andelen socialt omsorgsutbildade som

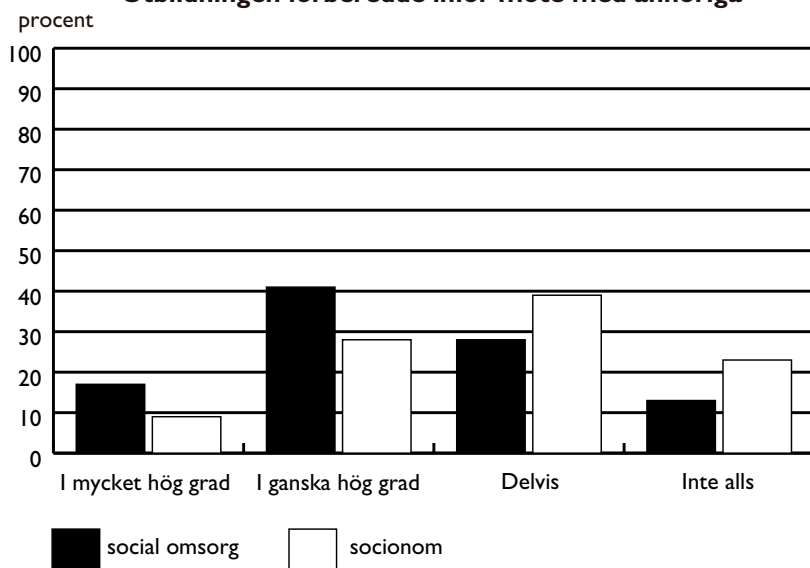
anser att utbildningen förberett dem för detta är betydligt högre (knappt 60 procent) än andelen socionomer (knappt 40 procent).

Inslagen av möte med anhöriga varierar också med anställningssektor. Det är vanligast inom landstinget där ungefär 70 procent anger att det är ett mycket vanligt inslag i arbetet. Det kan jämföras med cirka 50 procent inom kommunal sektor och 25 procent inom privat sektor. Bland dem som arbetar statligt är andelen 15 procent. För svarsfördelning, se nedanstående diagram.

Arbetsuppgifterna omfattar möte med anhöriga

Utbildningen förberedde inför möte med anhöriga

Andra yrkesgrupper

Nästan nio av tio bland både socionomerna och socialt omsorgsutbildade menar att möte med andra yrkesgrupper ingår i hög grad i arbetet.

Ungefär en tredjedel av socionomerna och drygt hälften av de socialt omsorgsutbildade anser att utbildningen förberett dem inför detta i mycket hög eller ganska hög grad. Nästan en femtedel av de tillfrågade socionomerna menar att det inte alls ingick i utbildningen. Motsvarande andel för socialt omsorgsutbildade är tio procent.

Diskrepansen mellan inslag i arbetsuppgifterna och förberedelse via utbildningen är tydlig, särskilt för socionomerna. Det finns i dag ingenting som tyder på att inslagen av att samarbeta med andra yrkesgrupper kommer att minska, snarare tvärtom.

Praktiken

Såväl socionomer som socialt omsorgsutbildade är överlag mycket nöjda med praktiken, både vad gäller organisering och innehåll som nivå. De vanligaste praktikplatserna för socionomer var socialtjänsten och socialkontor. Många har också gjort sin praktik på behandlingshem, inom frivården och som kurator. Vanligaste praktikplatserna för socialt omsorgsutbildade var inom äldreomsorgen och på olika typer av behandlingshem.

Vad saknas?

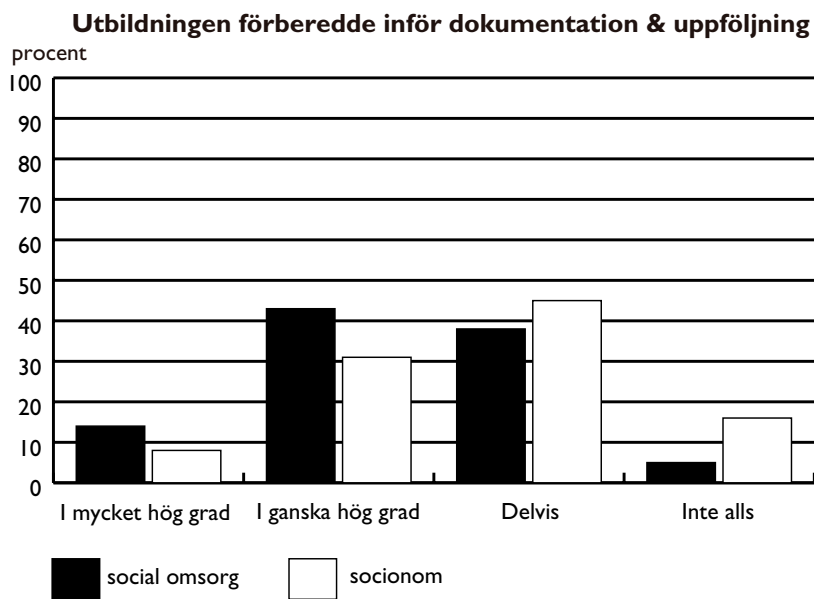
Det socionomerna efterfrågade mest var ”mer verklighetsanknytning”, något som även de socialt omsorgsutbildade saknade i utbildningen. I flera av svaren föreslogs fler föreläsare med aktuella kunskaper från fältet. Formuleringen ”socialtjänsten har förändrats sedan 1970-talet” återkom. Detta är något som uppmärksammats också i andra sammanhang, och Socialstyrelsen genomför för närvarande försök med inrättandet av kombinationstjänster.³⁸ Ett antal FoU-lektorat skapas där tjänstgöringen delas mellan universitet/högskola och kommunal verksamhet. Det finns kombinationstjänster på försök vid Växjö universitet, Göteborgs universitet, Uppsala universitet, Örebro universitet samt Hälsohögskolan i Jönköping.

38. Det sker inom ramen för regeringsuppdraget Nationellt stöd för kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten.

Socionomerna hade också gärna sett att utbildningen innehöll mer samtalsmetodik och dokumentation. I övrigt fanns önskemål om fler möjligheter till fördjupning inom olika ämnesområden. Det i särklass mest saknade inslaget i social omsorgsutbildningen var ekonomi. Det fanns också önskemål om mer juridik.

Kravnivån

En dryg fjärdedel av socionomerna anser att kravnivån i utbildningen stämmer i ganska hög grad med nivån i arbetsuppgifterna, ungefär hälften att den stämmer delvis. En knapp femtedel har svarat att nivån på arbetsuppgifterna inte alls stämmer överens med utbildningen. De socialt omsorgsutbildade är något mer positiva. För fördelning av svaren se nedanstående diagram.

Studenterna anser att kraven som ställs i utbildningen är för låga i jämförelse med de krav som arbetsmarknaden ställer. Det är ett återkommande problem, kravnivån har framför allt vad gäller socionomutbildningen, kritiserats av studenter bl.a. vid Högskoleverkets utvärderingar. Det finns en medvetenhet om problematiken på lärosätena som gör insatser för att höja kraven generellt.³⁹

39. Högskoleverkets rapportserie 2003:16 R

Sammanfattande kommentarer

På frågan i vilken utsträckning utbildningen förberedde inför särskilda arbetsuppgifter är det generellt en större andel av de socialt omsorgsutbildade som svarat i mycket hög eller ganska hög grad. Det gäller samtliga arbetsuppgifter, förutom dokumentation och uppföljning där svarsfrekvenserna fördelar sig lika. Social omsorgsutbildningen har en mer direkt yrkesförberedande karaktär än socionomutbildningen, vilket också återspeglas i svaren.

I utbildningen men inte i arbetet

Utbildningarna betonar vikten av att följa kunskapsutvecklingen genom att läsa rättsfall och aktuella rapporter i betydligt högre grad än arbetslivet. Det är viktiga inslag för att kunna utveckla verksamheter och yrkesroller. Via Socialstyrelsens program Nationell kunskapsutveckling inom socialtjänsten görs en rad insatser för att göra socialtjänsten mer kunskapsbaserad.

I arbetet men inte i utbildningen

Eftersom både socionomutbildningen och den sociala omsorgsutbildningen är generella utbildningar finns det inslag i arbetsuppgifterna där utbildningens förberedelse inte är likvärdig. Somligt, som ekonomi och administration, är inte självklart att grundutbildningen ska innehålla. Sådan utbildning kan snarare vara arbetsgivarens ansvar.

Dokumentation och uppföljning är ett vanligt inslag i arbetsuppgifterna men mindre vanligt i utbildningen. Samtidigt visar länsstyrelsernas tillsyn att det finns brister i dokumentation vid landets socialtjänster. Uppenbarligen är detta ett område där samlade insatser behövs.

Samtalsmetodik är en viktig komponent som många av respondenterna vill ha mer av i utbildningen. Eftersom olika sorters samtal ställer olika krav kan det förutom grundutbildning, också finnas behov av samtalsmetodik på vidareutbildningsnivå.

En stor del av arbetet innehåller möten med omsorgsmottagare, brukare eller klienter, vilket utbildningarna också betonat. Arbetet innebär också i hög grad möte med anhöriga. Det är något som utbildningarna inte i samma utsträckning har förberett studenterna på.

Samarbete med andra yrkesgrupper är också en del i arbetslivet som utbildningarna kan betona mer.

I arbetet och utbildningen

Både socionomer och socialt omsorgsutbildade menar att utvecklingsarbete är ett vanligt inslag i arbetsuppgifterna som utbildningen förberett väl.

Även etiska ställningstaganden är ett stort inslag i arbetsuppgifterna som utbildningarna på motsvarande sätt har förberett inför. Det är ett mycket viktigt inslag som ställer krav på förmåga att väga olika värdegrunder mot varandra, ibland också att politiska ambitioner mot den enskildes rätt eller nya forskningsrön.

Sammanfattningsvis visar enkäten att många socionomer och socialt omsorgsutbildade har arbetsuppgifter som innehållsmässigt liknar varandra.

En ny utbildning

Samtliga förslag har utarbetats av Högskoleverket tillsammans med Socialstyrelsen.

Förslag:

Dagens två yrkesexamina social omsorg och socionom sammanförs till en. Den nya yrkesexamen får beteckningen socionom. Det är en etablerad yrkestitel som är välkänd av såväl arbetsgivare som presumtiva studenter.

Utvecklingen på arbetsmarknaden har förstärkt behovet av en gemensam utbildning. Tillsammans med de båda utbildningarnas utveckling är det rationellt med en sammanslagning.

Förslaget att sammanföra social omsorgsutbildningen med socio-
nomutbildningen är inte nytt. Olika utredningar har genom årens lopp förordat att de båda utbildningarna ska leda till en gemensam examen. Socialstyrelsen konstaterade år 2000: ”Det är positivt att det sociala omsorgsprogrammet förlängs och integreras i den statliga högskolan, antingen i socionomprogrammet eller med andra näraliggande discipliner. Utbildningar med olika längd och dignitet för arbete inom socialtjänsten bygger på gamla traditioner och är inte motiverade utifrån arbetsuppgifterna.”⁴⁰

En anledning till att många sociala omsorgsutbildningar ansöker om att i stället bli socionomutbildningar är att höja utbildningens status. Socionom är en mer yrkestitel, som arbetsgivare känner till. Ett exempel på socionomtitelns ställning är resultaten i en rikstäckande enkätundersökning som Socialstyrelsen har genomfört där socialchefer eller motsvarande tillfrågats om vilken utbildning nyanställda socialsekreterare har. Alla kommuner svarar att de kräver socionomexamen. Fyra av fem socialsekreterare och 70 procent av socialinspektörerna har socionomexamen.

40. Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten. 2000:12
Socialstyrelsen

Utbildningens längd

Förslag:

Utbildningens längd bör, liksom dagens socionomutbildning, omfatta 140 poäng.

Utbildningen ska rymma många komponenter på grundnivå samtidigt som studenterna ska få en gedigen teoretisk bas som grund för sitt fortsatta yrkesliv. En kortare utbildning är därför inte tänkbart. Socionomutbildningen är 140 poäng, och social omsorgsutbildningen har vid ett flertal lärosäten utvecklats till att också omfatta 140 poäng. Ytterligare ett skäl till att utbildningen bör omfatta 140 poäng är kravet på internationell rörlighet. De flesta europeiska socionomutbildningar faller under EEG-direktivet 89/48, som reglerar utbildningar av minst tre års längd.

Socionomutbildningen är en professionsförberedande generalistutbildning. Arbetsmarknaden är föränderlig och diversifierad, vilket ställer många olika krav på innehållet i utbildningen. Det är en komplicerad kunskapsmassa som ska hanteras. För studenten handlar det, förutom om kunskapsinhämtning, även om sådant som processer för personlig mognad och etiska överväganden. Många områden på arbetsmarknaden kräver fördjupade kunskaper, vilket också ställer krav på utbildningen. En förlängning till 160 poäng skulle öka möjligheterna att täcka in fler områden redan i grundutbildningen. Samtidigt behövs också arbetslivserfarenhet för att studenterna ska kunna tillgodogöra sig de specialiserade kunskaperna. Exempelvis arbete med utsatta barn eller ledarskap.

Omfattningen 140 poäng föreslås med hänvisning till att det inte tycks finnas några krav från arbetsgivaren om en förlängning och att de vidareutbildningar som fordras för specialistkunskaper ofta också ställer krav på arbetslivserfarenhet.

Bologna-deklarationen

Socionomutbildningen och social omsorgsutbildningen är båda yrkesförberedande utbildningar. I regeringens rapport *Magisterexamen i internationell belysning* (Ds: 2003:4) anges att yrkesexamina bör ha ett absolut antal angivna poäng i examensbeskrivningen, eftersom det finns ett behov av nationell överensstämmelse beträffande utbildningarnas längd. Utgångspunkten för rapporten är Bologna-deklarationen, som syftar till att harmonisera högre utbildning i Europa. I utredningen föreslås att de svenska högskoleexamina delas in i tre nivåer: grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. För yrkesexamina föreslås att de som omfattar mindre

än 160 poäng placeras på grundnivå och de som är 160 poäng eller mer placeras på avancerad nivå.

Den nya socionomutbildningen bör leda till en *yrkesexamen* efter fullgjorda kursfordringar om 140 poäng. Det finns även möjligheter för lärosätena att erbjuda kurser upp till 160 poäng. Därmed kan studenterna få en *generell magisterexamen* i utbildningens huvudämne, vilket kan underlätta en övergång till forskarutbildning. Studenten kan då få en yrkesexamen på grundnivå och en generell examen på avancerad nivå, i enlighet med förslagen i Ds 2003:4. Magisterprogram med ämnesbredd, som ska vara särskilt arbetsmarknadsinriktade, leder också till en generell magisterexamen på avancerad nivå. En internationell jämförelse visar att övriga socionomutbildningar eller motsvarande ligger på grundnivå, vilket innebär att förslaget inte försvårar för svenska socionomer som vill arbeta i övriga Europa.

Möjligheterna att fortsätta till forskarutbildning efter grundutbildningen bör vara klara och tydliga. I kursfordringarna på C-nivå finns i samtliga utbildningsplaner ett examensarbete som leder till kandidatexamen, vilket är en utmärkt bas till fördjupning genom magisterexamen. Därigenom blir vägen till forskarutbildningen tydlig.

Huvudämne

För yrkesexamina i högskoleförordningen specificeras inga huvudämnen. De kvalitetsaspekter som bedöms vid examensrättsprövningar är ämnesdjup och ämnesbredd. Högskoleverket tar hänsyn till hur utbildningarna uppfyller målen i examensordningen, inte vilket huvudämnet är. Frågan om vad som ska vara huvudämne i en socionomutbildning faller således utanför utredningens ramar. För en beskrivning av framväxten av dagens examensordning, se bilaga 4.

Den historiska utvecklingen av socionomutbildningarna har lett till att socialt arbete är det vedertagna huvudämnet för socionomutbildningen. Det har varit en lång och bitvis mödosam process som nu lett till en akademisk stabilisering och till att en koppling mellan ett professionsförberedande program och ett akademiskt huvudämne kan skönjas. Ämnet är tvärvetenskapligt, och basen utgörs av sociologi, psykologi, juridik och statsvetenskap. En genomgång av avhandlingar i socialt arbete visar att den ämnesmässiga spridningen fortfarande är stor. Många avhandlingar

skrivs i olika gränslandskap mellan socialt arbete, medicin, socialmedicin, psykiatri och sociologi.

Socialt arbete blev huvudämne i socionomutbildningen 1977, och den första professuren inrättades 1979. Ämnet tillkom som akademisk disciplin i samband med att socialhögskolorna införlivades i universitetssystemet. I och med detta skulle forskningsanknytningen bli tydligare. Att ämnet uppstod berodde på en rad samverkande faktorer, som yrkeskårens strävan efter en professionalisering och myndigheternas önskan om fördjupade kunskaper om sociala problem.⁴¹ En grundlig genomgång av framväxten av socialt arbete ges i Högskoleverkets och FAS utvärdering av ämnet.⁴²

En sammanslagning av socionomutbildningen och den sociala omsorgsutbildningen leder till ökad efterfrågan på disputerade lärare. Det är dock viktigt att framhålla att lärosätena inte måste anställa lärare som disputerat inom socialt arbete för att säkra den akademiska nivån. Socialt arbete är ett brett tvärvetenskapligt ämne. Möjligheterna att inrätta tjänster inom socionomutbildningar, även inom socialt arbete, för lärare som är disputerade inom närliggande områden bör kunna utnyttjas även fortsättningsvis. Inom en överskådlig framtid är det en naturlig väg för att klara kompetensbehoven.

Dagens socionomutbildningar har socialt arbete som huvudämne. Det gäller både äldre socionomutbildningar och de sociala omsorgsprogram som ansökt om och beviljats rättigheter att utfärda examen för socionomer under senare år. Bland de sociala omsorgsutbildningarna varierar huvudämnet. Uppsala har valt sociologi liksom högskolan i Gävle. Karlstads universitet, Luleå tekniska universitet och Högskolan Dalarna har social omsorg som huvudämne. Vid de två förstnämnda kan studenterna läsa social omsorg upp till D-nivå.

Övriga, som Högskolan i Kalmar, Högskolan i Kristianstad och Högskolan i Trollhättan/Uddevalla, har valt att ge social omsorgsutbildning med socialt arbete som huvudämne. Högskolan Dalarna har ett socialt omsorgsprogram 120/160 poäng med huvudämnet social omsorg, men fördjupningen sker i sociologi.

Även de utbildningar som inte har socialt arbete som huvudämne bör, efter ansökan, bli föremål för examensrättsprövning för socionomer, mot de examensmål och kvalitetskriterier som gäller för en sådan.

41. Brante Thomas Konsolidering av nya vetenskapliga fält – exemplet forskning i socialt arbete. Högskoleverkets rapportserie 2003:16 R

42. Högskoleverkets rapportserie 2003:13 R

Ledarskap

Bedömning:

Utbildningen bör ge studenterna en grund i ledarskapsfrågor. För ett mer avancerat ledarskap krävs både vidareutbildning och relevant yrkeserfarenhet.

Socialt omsorgsutbildade hamnar ofta i arbetsledande ställning relativt snabbt efter examen. Traditionellt har den sociala omsorgsutbildningen utbildat ”första linjens chefer” inom äldre- och handikappomsorgerna. I examensmålen anges att studenterna ska ”ha kunskaper och färdigheter för att kunna bedriva, leda och utveckla social omsorgsverksamhet [...]”.

De diskussioner som förts med arbetslivsföreträdare och utbildningsrepresentanter visar emellertid att en grundutbildning inte är tillräckligt för en chefsbefattning. Däremot råder samstämmighet om att utbildningen bör ge studenterna grundläggande kunskaper om ledarskap. Det är något som stärks av resultatet i enkätundersökningen. En stor andel av de socialt omsorgsutbildade och en relativt stor andel av socionomerna har arbetsuppgifter som omfattar ledarskap.

En ny utbildning utformad i samklang med de behov som finns på arbetsmarknaden skulle således inte utbilda chefer. Chefsutbildning bör i stället ske via påbyggnadsutbildningar. En arbetsledande position med personalansvar kräver både utbildning och arbetslivserfarenhet. Högskolans påbyggnadsutbildningar med inriktning ledarskap har också behörighetskraven grundexamen och arbetslivserfarenhet.

Förslag till ny målformulering

En sammanslagning av den sociala omsorgsutbildningen med socionomutbildningen innebär en ny utbildning som tar sin utgångspunkt i dagens två utbildningar och förändrade kompetenskrav i arbetslivet. Detta speglas i förslagen till nya examensmål. Utbildningen ska vara professionsledande och ge möjligheter att utveckla den framtida arbetsmarknaden, inte en reaktion på dagens arbetsmarknad.

Social omsorg betraktas som en del av socialt arbete. Det är dock betydelsefullt att den kunskap och forskning som finns om social omsorg tas till vara inom den nya utbildningen. Exakt hur det ska ske måste varje högskola ta ställning till.

I texten nedan kommenteras och motiveras varje förslag till att-sats i den nya socionomutbildningen. För nuvarande målformuleringar, se bilaga 2.

Förslag:

En ny socionomexamen får följande målbeskrivning i examensordningen.

Socionomexamen uppnås efter fullgjorda kursfordringar om 140 poäng.

För att få socionomexamen skall studenten

- ha de kunskaper och färdigheter samt den etiska medvetenhet som krävs för socialt arbete på individ-, grupp- och samhällsnivå,
- kunna förstå och beakta samspelet mellan individers och grupper sociala situation, levnadsvillkor, fysiska och psykiska hälsa i relation till bakomliggande faktorer och andra förhållanden i samhället,
- kunna förstå och analysera sociala processer och problem, identifiera och strukturera hur insatser på individ-, grupp- och samhällsnivå kan stödja och aktivera förändringar hos, eller underlätta livsvillkoren för, enskilda och grupper samt kunna följa upp och utvärdera dessa insatser,
- kunna förstå och beakta sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser samt barns uppväxtvillkor,
- kunna utveckla och medverka i förebyggande socialt arbete och socialt förändringsarbete på olika nivåer i samhället samt följa upp och utvärdera de insatser som genomförs,
- kunna relatera olika typer av insatser inom verksamheten till de rättsregler och övergripande principer som styr lagstiftningen,
- ha förvärvat sådana kunskaper som förbereder för att leda lagarbete och ger förmåga att samverka med andra yrkesgrupper,
- därutöver kunna inta ett professionellt förhållningssätt, som bygger på självkännedom och personlig mognad.

Härutöver gäller de mål som respektive högskola bestämmer.

Kommentarer till målformuleringen

I följande avsnitt redogörs för förslagen till ny målformulering för socio-nomexamen.

För att få socionomexamen skall studenten

- ha de kunskaper och färdigheter samt den etiska medvetenhet som krävs för socialt arbete på individ-, grupp- och samhällsnivå,
-

Samhället utvecklas och förändras, vilket får konsekvenser för socialt arbete. Många faktorer inverkar, exempelvis globaliseringsprocessen som innebär att världens länder påverkar varandra i ökad utsträckning. Samhället diversifieras, och begrepp som mångkulturell, transkulturell och etnicitet får ökad betydelse.

Etik är en grundläggande komponent i socialt arbete. Ett samhälle där den kulturella mångfalden ökar innebär att olika värdegrunder möts i större utsträckning. Konflikter som uppstår har inte alltid en ”rätt” lösning, vilket ställer krav på förmåga att göra etiska överväganden och ställningstaganden.

Det gör också arbete inom socialtjänsten, där många socionomer och socialt omsorgsutbildade är anställda. Det är en politiskt styrd verksamhet där konflikter mellan forskningsrön och politiska ambitioner eller individens önskan kan uppstå. Problemfyllda situationer utan en ”rätt” lösning ställer höga krav på förmåga att göra etiska ställningstaganden.

-
- kunna förstå och beakta samspelet mellan individers och grupper sociala situation, levnadsvillkor, fysiska och psykiska hälsa i relation till bakomliggande faktorer och andra förhållanden i samhället,
-

Det personliga mötet baseras på kunskap i förhållande till olika grupper skilda behov och preferenser, grundade på sociala, religiösa och kulturella normsystem. Det finns många faktorer att ta hänsyn till i det sociala arbetet, och utbildningen ska ge en grundläggande förståelse för hur dessa kan hanteras.

Med ”bakomliggande faktorer” avses omständigheter som är mer direkt relaterade till individen, medan ”andra förhållanden i samhället” snarare syftar på strukturella förhållanden som inte är direkt kopplade till individen, exempelvis arbetslöshet orsakad av lågkonjunktur.

Förståelse för hur individers psykiska och fysiska hälsa påverkas av omkringliggande faktorer innebär vissa orienterade kunskaper om hälso- och sjukvård.

-
- kunna förstå och analysera sociala processer och problem, identifiera och strukturera hur insatser på individ-, grupp- och samhällsnivå kan stödja och aktivera förändringar hos, eller underlätta livsvillkoren för, enskilda och grupper samt kunna följa upp och utvärdera dessa insatser,
-

I socialtjänstlagen anges att kommunerna ska erbjuda personer som omfattas av lagen möjligheter till ett aktivt deltagande i samhällslivet. Det ställer krav på förmåga att tillämpa särskilda lösningar för att ge individer och grupper större självbestämmande. Därigenom ska de kunna identifiera och definiera sina egna problem samt ange lösningar till dessa.

Att kunna följa upp och utvärdera insatser är ett nytt inslag i målformuleringen. I utbildningen handlar det om vetskap om hur uppföljning och utvärdering kan genomföras.

-
- kunna förstå och beakta sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser samt barns uppväxtvillkor,
-

Formuleringen är densamma som för dagens socionomutbildning, med tillägget om barns uppväxtvillkor i enlighet med FN:s barnkonvention.

Målbeskrivningen tillkom för att säkerställa att frågor om jämställdhet och våld mot kvinnor blir belysta i utbildningar som leder till yrken som innebär kontakt med kvinnor som utsatts för könsrelaterat våld.

-
- kunna utveckla och medverka i förebyggande socialt arbete och socialt förändringsarbete på olika nivåer i samhället samt följa upp och utvärdera de insatser som genomförs,
-

Formuleringen är densamma som i dagens socionomutbildning, med tillägget om uppföljning och utvärdering.

-
- kunna relatera olika typer av insatser inom verksamheten till de rättsregler och övergripande principer som styr lagstiftningen,
-

Studenterna ska kunna förstå och praktiskt hantera rättsreglerna. Det finns andra styrsystem än lagen som har stor inverkan på människors liv, exempelvis religiösa normer och regler. De är också viktiga att känna till vid arbete med utsatta människor, men för att inte fördunkla betydelsen av kunna lagstiftningen nämns inte detta explicit i formuleringen.

-
- ha förvärvat sådana kunskaper som förbereder för att leda lagarbete och ger förmåga att samverka med andra yrkesgrupper,
-

Med dagens förändrade verksamheter och organisationer blir det allt viktigare att kunna samarbeta med andra yrkesgrupper. Ofta skiljer sig språkbruket åt mellan olika grupper, trots att arbetsuppgifterna många gånger tangerar varandra.

Skilda former av ledarskap utövas inom både äldreomsorgen och övrig socialtjänst då grupper med olika utbildningsnivåer arbetar tillsammans. Det är naturligt att högskoleutbildade får en ledande och/eller samordnande roll. Utbildningen bör dock inte utbilda chefer, som dagens sociala omsorgsutbildning. Utvecklingen av arbetsorganisationerna ställer krav på kompetens som inte kan tillgodoses inom en grundutbildning utan kräver påbyggnadsutbildning och arbetslivserfarenhet.

-
- därutöver kunna inta ett professionellt förhållningssätt, som bygger på självkännedom och personlig mognad.
-

I examensmålen för social omsorgsutbildningen ingår personlig utveckling. Både Socialstyrelsen och Högskoleverket har tidigare framfört att socionomexamen bör kompletteras med ett sådant mål.

Personlig utveckling eller personlig mognad är processer som är svåra att mäta och utvärdera. Samtalsmetodik och annan färdighetsträning som medverkar till att studenterna utvecklas ställer krav på undervisning i mindre grupper. Sådan undervisning kräver mer resurser än salsföreläsningar. Inför Högskoleverkets utvärdering av ämnet socialt arbete har institutionerna lämnat in självvärderingar, där socionomutbildningens bristande resurser påtalas. Bristen på professions specifika moment i examensordningen framhålls som ett tungt vägande skäl för att medelstillelning är lägre till socionomutbildningen än till andra professionsutbildningar.

Organisation

Att föra samman den sociala omsorgsutbildningen med socionomutbildningen innebär att en *ny* utbildning skapas. Den nya utbildningen leder till en redan etablerad yrkestitel, socionom, vilket innebär en viss risk för att de gamla socionomutbildningarna får tolkningsföreträde. Därför är det viktigt att perspektiv, kunskaper och erfarenheter från de sociala omsorgsutbildningarna tas till vara vid en sammanslagning.

Social omsorgsutbildning kan enligt examensordningen ges med två inriktningar, äldre och funktionshindrade respektive socialpedagogik. För socionomutbildningarna anges inga inriktningar i examensordningen, men det finns ett antal olika inriktningar vid landets lärosäten. Enligt förslaget till en ny examen anges heller fortsättningsvis inga inriktningar för socionomexamen.

Utbildningar med en gemensam kärna men olika profiler är en fördel för studenterna och för arbetsmarknaden. Arbetsmarknaden för utbildade i socialt arbete breddas och allt fler sektorer i samhället efterfrågar sådan kompetens. Samtidigt förändras samhällets sammansättning och organisation, vilket ställer krav på delvis nya kompetenser. En bred utbildning med flera olika inriktningsmöjligheter kan svara mot de diversifierade behov som finns på arbetsmarknaden. En parallell kan dras till civilingenjörerna som har en gemensam yrkestitel som är välkänd och respekterad bland arbetsgivare. Samtidigt är variationen mellan olika utbildningar stor för att kunna svara mot de behov som finns och för att kunna driva utvecklingen framåt.

En fråga för lärosätena att ta ställning till är om valet av inriktning ska ske sent eller tidigt i utbildningen. Det finns naturligtvis möjlighet att ange inriktning redan vid antagningen, en modell som Stockholms universitet, Malmö högskola och Umeå universitet tillämpar. Göteborgs universitet har däremot ett gemensamt intag till utbildningen och sedan magisterutbildningar med olika inriktningar.

Rätt att utfärda examen

Förslag:

De lärosäten som i dag har rätt att utfärda social omsorgsexamen ska genomgå en examensrättsprövning innan de kan examinera socionomer i enlighet med de nya målen. Examensrättsprövningar av dagens socionomutbildningar fordras inte. Däremot bör lärosätena i samband med Höskoleverkets uppföljning av samtliga socionomutbildningar 2005 redovisa vilka förändringar som vidtagits för att anpassa innehållet till de nya examensmålen.

Utdelning av examensrätter sker efter att ett lärosäte har ansökt om detta och Höskoleverket genomfört en prövning. I dag är det vanligt att lärosäten med rättigheter att utfärda social omsorgsexamen ansöker om examensrättigheter för socionomer. Det omvända förekommer inte. Det ska dock understrykas att syftet med en sammanslagning är att båda utbildningarna ska stimulera varandra.

De lärosäten som i dag har rätt att utfärda social omsorgsexamen ska genomgå en examensrättsprövning innan de kan ge socionomexamen i enlighet med de nya målen. Samtliga socionomutbildningar, inklusive forskarutbildningar i socialt arbete, har utvärderats under år 2002. Höskolorna bedöms därmed ha goda förutsättningar att anpassa socionomutbildningen i enlighet med de nya målen. Höskoleverket avser särskilt granska vilka åtgärder som vidtagits i den uppföljning av samtliga socionomutbildningar som kommer att ske år 2005.

Det står varje lärosäte fritt att ansöka om rätt att utfärda yrkesexamen socionom. En annan möjlighet är att inrätta en utbildning som leder till en generell examen.

Övergången

Så snart de lärosäten som i dag inte har rätt att utfärda socionomexamen får det, bör studenter som är antagna till den sociala omsorgsutbildningen ges möjlighet att avlägga socionomexamen. De regler som ska gälla för en övergång från social omsorgsutbildning till socionomutbildning anges i lokala bestämmelser.

Ett flertal lärosäten har erfarenheter av att ersätta den sociala omsorgsutbildningen med socionomutbildningen. Ett exempel är Malmö högskola, som hösten 2001 antog den första studentkullen till socionomutbildning och samma år upphörde att anta studenter till social omsorgsutbildning.

De sociala omsorgsstudenterna erbjöds kompletterande utbildning för socionomexamen.

Det finns också möjligheter till samarbete lärosäten emellan. Högskolan i Kalmar samarbetar med Växjö universitet, och Malmö högskola med Lund universitet när det gäller lärarkompetens.

Resurstilldelning

Förslag:

I resurstilldelningssystemet klassificeras den nya utbildningen som 40 procent vårdutbildning och 60 procent samhällsvetenskaplig utbildning.

Enligt uppdraget får förslaget inte innebära en kostnadsökning för statsmakten. Det är dock viktigt att de sammanlagda resurser som i dag läggs på de två utbildningarna inte minskar vid en sammanslagning.

Resurstilldelningssystemet i dagens högskola innebär att beloppen för helårsprestationer och helårsstudenter skiljer sig åt mellan olika utbildningsområden. Utbildningar som hör till det samhällsvetenskapliga området får en lägre ersättning av statsmakterna per helårsprestation och helårsstudent än utbildningar som hör till vårdområdet. Varje högskola bestämmer själv hur centralt tilldelade resurser ska fördelas mellan olika verksamheter.

Socionomprogrammet är klassificerat enligt principen att 80 procent av ersättningen härrör från det samhällsvetenskapliga området och 20 procent från vårdområdet Sociala omsorgsprogrammet tillhör vårdområdet och får således en högre ersättning per helårsprestation och helårsstudent. För att vid en sammanslagning bibehålla samma nivå på resurserna som finns i dagens system för de sociala omsorgsutbildningarna och socionomutbildningarna, bör den nya utbildningen av statsmakterna klassificeras som 40 procent vårdutbildning och 60 procent samhällsvetenskaplig utbildning.

Betydelsen av en förändrad strategi för socionomprogrammets resursbestämning påtalades då Högskoleverket utvärderade socionomprogrammen 1999⁴³. Programmen bedömdes då inte kunna motsvara de anspråk

43. Högskoleverket 2000:6 R

som ställs på en professionsinriktad utbildning beträffande förståelse och inlevelse rörande svåra livssituationer hos klienterna.

Vid 2002 års utvärdering visade det sig att ersättningsnivåerna har förbättrats de senaste tre åren och att flera program har fått ökade intäkter till följd av en integrering med sociala omsorgsprogrammet. Resurserna upplevs ändå på flera håll som alltför knappa. Företrädare för olika socio-nomprogram har uttryckt oro över att det fortfarande finns för lite resurser till de professionsspecifika momenten. Dessa kräver mindre grupper, ett nära samspel mellan lärare och studenter och kvalificerade bedömningar av studenternas prestationer.

Bilaga I

Regeringsbeslut 11
2002-05-30 U2002/2321/UH

Utbildningsdepartementet Höskoleverket
Box 7851
103 99 STOCKHOLM

Uppdrag om den sociala omsorgsutbildningen och socioonomutbildningen

1 bilaga

Regeringens beslut

Regeringen uppdrar åt Höskoleverket att göra en översyn av den sociala omsorgsutbildningen och socioonomutbildningen.

Översynen skall ske efter samråd och i samverkan med Socialstyrelsen. I översynen skall synpunkter hämtas in från arbetsmarknadens parter, universitet och högskolor samt övriga intressenter. Därvid kan de referensgrupper som redan finns i Socialstyrelsens uppdrag "Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten" användas.

Uppdraget innebär att:

1. analysera om nuvarande målbeskrivningar i examensordningen för socioonomexamen och social omsorgsexamen behöver ändras med hänsyn till de ändrade kompetenskraven inom relevanta verksamhetsområden,
2. analysera om de båda examina skall finnas kvar i nuvarande form eller om de skall sammanföras till en gemensam examen,
3. göra en översyn av utbildningarnas längd, och

4. utifrån resultatet av ovanstående analyser föreslå på hur målformuleringarna i examensordningen bör utformas så att kompetenskraven inom relevanta verksamhetsområden tillgodoses.

Vid översynen skall Högskoleverket även beakta kompetensbehoven inom den del av hälso- och sjukvården som är angränsande till socialtjänsten samt de utbildningar inom vårdsektorn som har en nära anknytning till socionomprogram och sociala omsorgsprogram.

Vid genomförandet av uppdraget skall Högskoleverket följa vad som anges i den bifogade promemorian som har utarbetats i Regeringskansliet.

Utgångspunkten skall vara att förslagen inte får leda till ökade kostnader för staten. Om förslagen likväl föranleder ökade kostnader, skall förslag till finansiering av dessa också ges.

Uppdraget skall redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 1 oktober 2003.

Bakgrund

De senaste åren har stora omstruktureringar skett inom vården och omsorgen, bland annat till följd av ett ändrat huvudmannaskap för vissa verksamheter. Nya lagar som har stärkt medborgarnas ställning har också införts. Detta har medfört att det ställs ändrade krav på kompetens för den personal som arbetar inom vård och omsorg.

Skälen för regeringens beslut

Med anledning av ovan nämnda förändringar anser regeringen att en analys behöver göras av vilken kompetens som den förändrade verksamheten kräver av yrkesgrupper verksamma inom vård och omsorg och som utbildas inom högskolan.

På regeringens vägnar

Thomas Östros

Boa Drammeh

Kopia till

Finansdepartementet/BA

Socialdepartementet/ST

Socialstyrelsen

Uppsala universitet (3)

Lunds universitet (3)

Göteborgs universitet (3)

Stockholms universitet (3)

Umeå universitet (3)

Linköpings universitet (3)

Luleå tekniska universitet (3)

Karlstads universitet (3)

Växjö universitet (3)

Örebro universitet (3)

Mitthögskolan (3)

Malmö högskola (3)

Högskolan i Kalmar (3)

Högskolan Dalarna (3)

Högskolan i Gävle (3)

Högskolan Kristianstad (3)

Högskolan i Trollhättan/Uddevalla (3)

Ersta Sköndal högskola

Bilaga 2

Promemoria

2002-05-30

Bilaga till regerings-
beslut 11 2002-05-30

Utbildningsdepartementet

Universitets- och högskoleenheten

Uppdrag om den sociala omsorgsutbildningen och socioonomutbildningen

Förändringar inom den sociala tjänste- och omsorgssektorn

Mycket stora förändringar har skett i organiseringen av den sociala tjänste- och omsorgssektorn under de senaste 15 åren. En viktig del av förändringarna är synsättet att människor med olika vårdbehov skall kunna leva hemma i sin vanliga miljö trots funktionshinder eller sjukdomar. Ädelreformen och kommunalisering av omsorgen om utvecklingsstörda och delar av psykiatrin har också gjort delvis nya målgrupper synliga i den sociala omsorgen i kommunerna.

Ökat kvarboende och förändrat huvudmannaskap gör att man i dag i ökad utsträckning hjälper personer med flera olika vård- och omsorgsbehov i deras hem. Det ställer större krav på generalistkunskaper samtidigt som man behöver många olika sorters specialistkunskaper. Olika yrkesgrupper måste i högre grad samarbeta. Behovet av samarbete mellan sociala, medicinska och paramedicinska yrkesgrupper är stort både i myndighetsutövningen och i det praktiska arbetet.

Kraven på rättssäkerhet och dokumentation har ökat betydligt inom socialtjänsten. Även kraven på samarbete med anhöriga och brukare har ökat. Individualisering, ökat brukarinflytande och utvecklingen av många olika former av insatser ställer också större krav på att som t.ex. biståndsbedömare besitta kunskaper om vilka insatser som finns att tillgå och hur samhället är organiserat.

Flera yrkesgrupper berörs av dessa förändringar. Inom äldre- och handikappomsorgen handlar det bl.a. om biståndsbedömare och myndighetsutövare, LSS-handläggare, kuratorer och arbets- och verksamhetsledare på olika nivåer inom hemtjänst och särskilt boende. Det finns också olika administrativa tjänster som planerare, verksamhetsutvecklare m.fl. Inom individ- och familjeomsorgen utgör socialsekreterare den dominerande yrkeskategorin.

Socionomer arbetar dock i många sektorer av vårt samhälle, såväl inom privat som inom offentlig sektor, bl.a. som kuratorer inom skolan, sjukvården och kriminalvården, behandlingsassistenter, olika personalvårdande funktioner samt som utredare och andra mer administrativa befattningar.

Kompetensfrågor inom den sociala tjänste- och omsorgssektorn

Sedan 1998 skall det enligt socialtjänstlagen finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet för att utföra socialtjänstens uppgifter. Regeringen konstaterade då (prop. 1996/97:124) att frågan om kompetens och kunskapsutveckling är av central betydelse för socialtjänstens möjligheter att erbjuda insatser av god kvalitet och att socialtjänsten med sina vitt skilda uppgifter behöver personal med skiftande utbildning och erfarenhet. Samhället förändras i allt snabbare takt vilket påverkar inriktningen av socialtjänstens uppgifter och ansvarsområde. Enligt regeringens mening måste kompetensutveckling ske ute i verksamheten och vara en integrerad del i en ständigt pågående underhålls- och förnyelseprocess. Samhällets utbildningssystem lägger dock grunden för den långsiktiga kompetens- och kunskapsutvecklingen. Inriktning och kvalitet på grund- och vidareutbildningarna spelar därmed en betydande roll även för senare satsningar på intern kompetensutveckling. Regeringen konstaterade därför att det är av stor vikt att samhällets utbildningssatsningar följer de nya krav som verksamheter i ständig förändring ställer.

I propositionen (2000/01:80) Ny socialtjänstlag m.m. bedömer regeringen att det behöver tas ett samlat grepp kring kunskapsläget inom socialtjänsten. Ytterst är detta en rättvis- och rättssäkerhetsfråga för de mest utsatta grupperna i vårt samhälle. Regeringen lämnade med anledning av detta ett uppdrag till Socialstyrelsen att påbörja genomförandet av en strategi för nationellt stöd till kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten och avsatte 50 miljoner kronor under tre år för detta ändamål. Redovisning av uppdraget kommer att ske den 1 april 2004. Bakgrunden till detta uppdrag var ett program (SoS-rapport 2001:12) för nationellt stöd till

kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten vilket Socialstyrelsen utformat på regeringens uppdrag. Socialstyrelsen presenterar där ett antal förslag som rör socionomutbildningen och den sociala omsorgsutbildningen. Det handlar såväl om utbildningarnas utformning och resurser som förhållandet mellan utbildning och studiepraktik.

Högskoleutbildningar som leder till arbete inom den sociala tjänste- och omsorgssektorn

Socionomutbildningen – historik och nuläge

År 1921 bildades, på initiativ av bl.a. Centralförbundet för socialt arbete, Institutet för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning i Stockholm som en fristående stiftelse. Detta utgjorde grunden till en svensk socionomutbildning. Under efterkrigstiden tillkom ett antal socionomutbildningar. Utbildningarna fick 1964 högskolestatus då socialinstitutet blev socialhögskolor. Drygt 10 år senare – 1977 – införlivades socialhögskolorna med universiteten och högskolorna. Socionomutbildningen reglerades vid denna tid av en central utbildningsplan som bl.a. slog fast att utbildningen skulle inledas med en grundläggande samhällsvetenskaplig utbildning på 40 poäng samt innehålla två handledda praktikperioder.

Vid den högskolereform som genomfördes 1993 upphörde de centralt fastställda utbildningsplanerna och ersattes av en s.k. examensordning, som utgör bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100) och som anger vilka examina högskolorna har rätt att utfärda. Avsikten med denna nya ordning var att inrikta statens styrning på resultaten av utbildningsverksamheten i kvantitativ och kvalitativ mening. Till varje examen som anges i examensordningen anges de krav som skall uppfyllas av den som avlägger examen, en s.k. målbeskrivning, som skall vara vägledande för hur utbildningen fram till examen läggs upp och som också skall tjäna som utgångspunkt för utvärdering av utbildningen.

Vid de flesta högskolor har socionomprogrammet lagts upp så att studenterna utöver socionomexamen också kan avlägga magisterexamen. Detta innebär att det krävs ämnesstudier i huvudämnet om sammanlagt 80 poäng samt att ett självständigt arbete skall ingå omfattande sammanlagt minst 20 poäng.

Enligt examensordningen uppnås socionomexamen efter fullgjorda kursfordringar om sammanlagt 140 poäng.

För att få socionomexamen skall studenten

- ha de kunskaper och den praktiska förmåga som krävs för socialt arbete på individ-, grupp- och samhällsnivå,
- ha kompetens att medverka i förebyggande socialt arbete och socialt förändringsarbete på olika nivåer,
- ha förmågan att analysera och förstå sociala processer och problem samt kunna identifiera och strukturera behov av åtgärder och lösningar på olika nivåer,
- ha kännedom om sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser,
- ha förmåga att relatera olika typer av åtgärder inom verksamheten till de rättsregler och till de övergripande principer som styr lagstiftningen, bl.a. inom det sociala området.

Härutöver gäller de mål som respektive universitet och högskola bestämmer.

Utvecklingen inom socionomutbildningarna har gått mot ytterligare teoretisering i form av t.ex. längre metodavsnitt och en viss ökning av inomdisciplinära och internationella referenser. Omfattningen av praktik inom utbildningen varierar mellan lärosätena.

Inom socionomutbildningen finns i dag inriktningar mot äldre- och handikappomsorg, inriktning mot social omsorg, inriktning mot socialpedagogik etc. Motsvarande inriktningar finns även inom sociala omsorgsprogrammen.

Sociala omsorgsutbildningen – historik och nuläge

Den sociala omsorgsutbildningen har sina rötter i den gamla ålderdomshemsföreståndarutbildningen som byggdes ut och blev treårig under 1950-talet. Utbildningen var då till stor del sjukvårdsinriktad. 1970 utfärdade dåvarande Skolöverstyrelsen en ny läroplan för "Utbildning av föreståndare för ålderdomshem och öppen åldringsvård" med en omfattning av fem terminer. Utbildningen bedrevs vid kommunala och landstingskommunala yrkesskolor.

År 1982 inrättades en allmän utbildningslinje med benämningen sociala omsorgslinjen. Linjen tillhörde sektorn för vårdyrken och omfattade 80/100 poäng. De dåvarande inriktningarna på utbildningen var mot äldre- och handikappomsorg, mot psykiskt utvecklingsstörda och flerhandikappade samt mot socialpedagogiskt behandlingsarbete.

Syftet med utbildningen är att inom det sociala arbetsfältet tillgodose behovet av utbildning för dels föreståndar- och assistentfunktioner dels andra arbetsledande tjänster inom äldre- och handikappomsorg. Dessutom leder den till arbete med omsorg om psykiskt utvecklingsstörda och flerhandikappade samt socialpedagogiskt behandlingsarbete inom främst socialtjänstens hem för vård och boende samt inom öppenvård, kriminalvård och hem för särskild tillsyn.

Sociala omsorgsprogrammet tillhörde landstingens vårdhögskoleutbildningar för vilka landstingen under senare år lämnat uppdrag till den statliga högskolan att svara för utbildningarnas utformning och genomförande. Den 1 januari 2002 övertog staten huvudmannskapet för landstingens vårdutbildningar, och sociala omsorgsprogrammet tillhör därmed i likhet med socionomprogrammet den statliga högskolan.

När den centrala utbildningsplanen upphörde att gälla vid 1993 års högskolereform infördes en yrkesexamen benämnd social omsorgsexamen. Enligt examensordningen skall social omsorgsexamen omfatta minst 100 poäng. I dag omfattar de flesta sociala omsorgsprogram 140 poäng. Detta innebär att den i många fall har samma poängomfattning som socionomutbildningen.

För att få social omsorgsexamen skall studenten

- ha de kunskaper och färdigheter, den personliga utveckling och den empatiska förmåga samt det kritiska tänkande som krävs för det sociala omsorgsarbetet,
- ha kunskaper och färdigheter för att kunna bedriva, leda och utveckla social omsorgsverksamhet, grundad på en förståelse av samspelet mellan individers och grupper sociala situation, fysiska och psykiska hälsa i förhållande till samhälleliga och andra bakomliggande faktorer,
- ha kännedom om sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser.

Härutöver gäller de mål som respektive universitet och högskola bestämmer.

Liksom inom socionomutbildningen finns inom sociala omsorgsutbildningen inriktningar mot äldre- och handikappomsorg, mot social omsorg, mot socialpedagogik etc.

Förslag till förändringar av högskoleutbildningar riktade mot arbete inom den sociala tjänste- och omsorgssektorn.

Såväl socionomutbildningen som sociala omsorgsutbildningen har setts över vid flera tillfällen. De förslag som kommit fram har i många fall varit likartade.

Under årens lopp har arbetsgivare, utbildningsanordnare och studenter tagit upp frågan om socionomutbildningen skall vara en generalistutbildning eller mer inriktad mot arbete inom socialtjänsten.

I den utredning av socionomutbildningen som gjordes av dåvarande Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) 1987 menade utredaren bl.a. att utbildningen inte tillfredsställande levde upp till kraven på yrkesförberedelse och inte heller gav tillräcklig teoretisk fördjupning.

Den senaste översynen gjordes av Högskoleverket (HSV) som presenterade en utvärdering av utbildningarna i februari 2000 (2000:6 R). I denna rapport diskuterades i vad mån socionomutbildningarna är för inriktade mot arbete som socialsekreterare med tanke på det breda arbetsfältet.

En liknande fråga hade tagits upp 1995 av Socialtjänstkommittén (SOU 1995:58 Kompetens och kunskapsutveckling, delbetänkande). Socialtjänstkommittén påpekade att socionomutbildningen har en unik profil inom högskolan med sin komplexitet – dels genom den utpräglade tvärvetenskapligheten och bredden, dels genom integreringen av teori och praktik, dels ock genom att den skall förbereda för arbete inom ett vidsträckt och varierat yrkesfält.

Socialtjänstkommitténs slutsats blev att socionomutbildningen skulle fortsätta att vara en generalistutbildning som förbereder för både yrkesuppgifter och forskning inom yrkesfältet.

I rapporten Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten (SoS-rapport 2000:12) lägger Socialstyrelsen ett antal förslag till förändringar av den nuvarande socionomutbildningen. Dessa överensstämmer på flera punkter med de förslag som HSV presenterar i sin utvärdering av socionomutbildningarna. Socialstyrelsens gruppintervjuer som redovisas i rapporten visar att det är otydligt vad man kan förvänta sig som arbetsgivare av en nyutexaminerad socionom eller social omsorgsstudent. Det gäller såväl innehållet i utbildningarna som kunskaper och färdigheter.

Socialstyrelsen har också betonat studiepraktikens syfte, form och innehåll inom socionomutbildningarna. Tendenserna att korta ned praktikperioderna kritiserar. HSV konstaterar i sin utvärdering att det inte gjorts någon genomgripande analys av studiepraktiken inom socionomutbild-

ningarna. Enligt HSV:s bedömargrupp är detta förvånande med tanke på dess viktiga roll och stora utrymme i utbildningen.

Liksom HSV föreslår Socialstyrelsen i rapporten att målen för socionomexamen bör kompletteras med ett mål för personlig utveckling liknande det mål som finns för social omsorgsexamen.

Sociala omsorgsprogrammet har under flera decennier varit omdiskuterat, och det har utretts i flera utredningar. Programmet ingick senast i den uppföljande utvärdering av utbildningar inom vård och omsorg som HSV presenterade i januari 2000 (2000:5 R). Socialstyrelsen föreslår i sin rapport Nationellt stöd för kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten en översyn av målen även för social omsorgsexamen med syfte att förtydliga kopplingen till såväl socialt arbete som omvårdnad.

Socialstyrelsen väcker också frågan om det är rimligt att en grundutbildning utbildar i arbetsledning eller om denna bör ske genom vidareutbildning efter några år i yrket.

Socionomutbildningen och sociala omsorgsutbildningen är enligt Socialstyrelsens rapport generalistutbildningar och ger inte en färdig utbildning för respektive yrke. Arbetsuppgifterna kräver ytterligare utbildningsinsatser i vid mening. Enligt rapporten är det i dag otydligt hur stödet för kunskapsutveckling inom socialtjänsten skall fördelas mellan staten, utbildningarna, arbetsgivarna, forskningen och professionen. I rapporten presenteras ett antal förslag till hur fort- och vidareutbildningen för den nyutbildade med socionomexamen eller social omsorgsexamen skulle kunna se ut.

Arbetsmarknaden

De närmaste tio åren väntas behovet av personer med social omsorgsutbildning öka liksom behovet av socionomer. Det beror främst på att antalet "äldre-äldre" ökar. Med nuvarande utbildningsdimensionering kommer tillgången på utbildade personer med social omsorgsutbildning inte att motsvara behovet. Efterfrågan på socionomer kommer också att vara större än antalet utbildade, vilket medför en brist (SCB Arbetskraftsbarometern 2001:4). För båda yrkeskategorierna utgör kommun och landsting i dag huvudsakliga arbetsgivare.

Bilaga 3

Socionomprogram	Lärosäte	Social omsorg	Lärosäte
		Social omsorg	Högskolan Dalarna
Socionomutbildning – inriktning mot socialpedagogik	Ersta Sköndal högskola	Social omsorg – inriktning äldre och handikapp	Högskolan i Kristianstad
Socionomutbildning – inriktning äldreomsorg	Ersta Sköndal högskola	Social omsorg – inriktning socialpedagogik	Högskolan i Kristianstad
Socionomutbildning	Göteborgs universitet	Socialpedagogik	Högskolan i Trollhättan/ Uddevalla
Socionomutbildning	Högskolan i Jönköping	Social omsorg	Karlstads universitet
Socionomutbildning	Linköpings universitet	Social omsorg	Luleå tekniska universitet
Socionomutbildning – inriktning mot social omsorg	Linköpings universitet	Social omsorg	Uppsala universitet
Socionomutbildning – inriktning mot socialpedagogik	Linköpings universitet	Social omsorg – inriktning äldre och funktionshindrade	Örebro universitet
Socionomutbildning	Lunds universitet		
Socionomutbildning – inriktning social omsorg	Malmö högskola		
Socionomutbildning – inriktning verksamhetsutveckling	Malmö högskola		
Socionomutbildning – mångkulturell inriktning	Malmö högskola		
Socionomutbildning – socialpedagogisk inriktning	Malmö högskola		
Interkulturell och internationell socionomutbildning	Mitthögskolan		
Socionomutbildning	Mitthögskolan		

Socionomlinjen med inriktning mot omsorg om äldre och funktionshindrade	Stockholms universitet		
Socionomlinjen med inriktning mot socialpedagogik	Stockholms universitet		
Socionomlinjen med mångkulturell inriktning	Stockholms universitet		
Socionomutbildning – inriktning socialpedagogik	Umeå universitet		
Socionomutbildning, inriktning mot social omsorg	Umeå universitet		
Socionomutbildning	Växjö universitet		

Bilaga 4

Från centralstyrning till lokal frihet

För att förstå den kontext i vilken dagens examensordning har växt fram och vilka syften den har ges här en översiktlig historiebeteckning.

Fram till år 1977

Utbildningen för socialarbetare fick högskolestatus 1964. Fram t.o.m. den 30 juni 1977 var socialhögskolorna självständiga. Deras uppgifter, organisation, utbildning m.m. reglerades genom Kungl. Maj:ts stadga för socialhögskolorna (SFS 1964:538). Stadgan gav på ett mycket detaljerat sätt föreskrifter om innehållet i den sociala linjen, liksom i den dåvarande förvaltningslinjen.

För examen på sociala linjen krävdes godkänd grundkurs, fem betygsheter i examensämnen samt fullgjord studiepraktik.⁴⁴ Grundkursen skulle omfatta ämnena rättskunskap, statskunskap, samhällsekonomi med socialpolitik, statistik, sociologi, psykologi och praktisk förvaltningskunskap. Minst tre betygsheter i examensämnen skulle avse minst två av ämnena rättskunskap, psykologi och social metodik. (Valfria examensämnen var statskunskap, samhällsekonomi med socialpolitik och sociologi.) Studiepraktiken omfattade två perioder om vardera fem månader.⁴⁵

44. SFS 1964:538, 31 och 36 §§.

45. "Översatt" till dagens poängsystem omfattade utbildningen 140 poäng, varav grundkursen 40 poäng, fyra ettbetygskurser à 10 poäng, en tvåbetygskurs om 20 poäng samt 40 poäng studiepraktik.

Grundutbildningen vid universiteten var fram till den 1 juli 1977 organiserad fakultetsvis. Sedan år 1969 gällde ett system med fasta studiegångar (allmänna utbildningslinjer) – det s.k. PUKAS-systemet. I universitetsförordningen (SFS 1969:50) reglerades i vilka ämnen studiekurser fick anordnas och vid vilka universitet (eller universitetsfilialer).⁴⁶

Allmänna utbildningslinjer inrättades av Kungl. Maj:t. Deras innehåll reglerades i detalj i universitetsförordningen. Flertalet omfattade 120 poäng, och de var uppdelade i tre avdelningar. I första avdelningen angavs en obligatorisk kurs, vanligen omfattande 40 poäng i ett ämne, medan andra avdelningen innehöll ett antal alternativa kurser. Tredje avdelningens kurser var (inom vissa ramar) valfria.⁴⁷

För varje studiekurs vid filosofisk fakultet skulle finnas en nationellt giltig normalstudieplan. Denna skulle innehålla:

- målet för studiekursen
- de kurser som ingick i studiekursen
- kursernas huvudsakliga inriktning
- kursernas poängtal,
- krav på förkunskaper i ämne
- vägledning för examination.

Normalstudieplaner fastställdes av universitetskanslersämbetet (UKÄ).⁴⁸

1977–88

Genom 1977 års högskolereform tillkom ett helt nytt regelverk. Universiteten och en rad självständiga fackhögskolor (bl.a. socialhögskolorna) sammanfördes i en enhetlig högskoleorganisation. Utbildningens innehåll m.m. styrdes enligt bestämmelserna i högskolelagen (SFS 1977:218) och högskoleförordningen (SFS 1977: 263).

Den grundläggande högskoleutbildningen organiserades i utbildningslinjer (allmänna, lokala och individuella) och enstaka kurser. Varje allmän utbildningslinje tillhörde en av fem yrkesutbildningssektorer. Sociala linjen tillhörde sektorn för utbildning för administrativa, ekonomiska och sociala yrken (AES-sektorn).⁴⁹

46. SFS 1969:50, 5 §.

47. SFS 1969:50, 10–15 §§.

48. SFS 1969:50, 20 och 22 §§.

49. SFS 1977:263, 1–6 §§

Allmänna utbildningslinjer inrättades av regeringen och förtecknades i en bilaga till högskoleförordningen. För varje allmän utbildningslinje skulle finnas en utbildningsplan, som fastställdes av Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ). I utbildningsplanen skulle anges:

- innehållet i beslutet att inrätta linjen
- riktlinjer i övriga som kan ha meddelats
- syftet med linjen
- det huvudsakliga innehållet i linjen
- den huvudsakliga uppläggningsplanen av linjen
- föreskrifter om behörighet
- betygsättning.

I utbildningsplanen kunde också anges om det skulle finnas olika inriktningar eller om utbildningen skulle kunna avkortas (för studerande med vissa kunskaper eller viss praktisk erfarenhet). Om så krävdes kunde utbildningsplanen också innehålla föreskrifter om fastställande av kursplaner eller lokal plan.

Kursplaner skulle finnas för varje kurs som ingick i en linje. För varje allmän utbildningslinje skulle också finnas en lokal plan. Dessa fastställdes lokalt (av linjenämnden).

Vid högskolereformens genomförande, den 1 juli 1977, inrättades 93 allmänna utbildningslinjer och sju påbyggnadslinjer. Samtliga dessa hade sina motsvarigheter i de tidigare studieordningarna, vid universiteten och vid de tidigare fackhögskolorna.

Inom UHÄ producerades sålunda 100 utbildningsplaner våren 1977. Flertalet av dem var "översättningar" av den motsvarande linjen i den gamla studieordningen, och de var som regel ganska kortfattade. I några fall var utbildningsplanen mera utförlig. *Sociala linjen* var ett sådant fall. Skälet till detta var att utbildningen genomgått en genomgripande översyn, som bl.a. lett till att det nya ämnet *socialt arbete* införts.

1977 års högskolereform syftade till en decentralisering av högskoleutbildningen. För sentida ögon kanske den nyss beskrivna ordningen inte verkar särskilt decentraliserad. I förhållande till de äldre studieordningar, som ersattes av 1977 års ordning, var emellertid överföringen av inflytande över utbildningens uppläggning och innehåll till den lokala nivån betydande.

Vid den här tidpunkten organiserades vårdutbildningarna och även de sociala omsorgsutbildningarna av landstingen.

1988–93

Under 1980-talet gjordes ett antal marginella förändringar av 1977 års ordning. Ett mera rejält kliv i decentralistisk riktning togs i 1988 års budgetproposition.⁵⁰

Fr.o.m. den 1 juli 1988 avskaffades de centrala, av UHÄ⁵¹ fastställda utbildningsplanerna, utom för sådana utbildningar som var inriktade mot yrken med olika former av officiellt fastställd legitimation eller behörighetskrav. Alla sådana linjer utom åtta⁵² tillhörde vårdsektorn eller undervisningssektorn. En av de linjer för vilka den centralt fastställda planen behölls var *sociala linjen*.

För övriga allmänna utbildningslinjer skulle riksdagen fortsättningsvis bestämma benämning, längd och de övergripande målen. UHÄ fick i uppdrag att utarbeta förslag till sådana mål. Ett annat viktigt inslag i 1988 års budgetproposition var att de planeringsberedningar, som sedan 1977 spelat en tung roll i UHÄ:s utbildningsplanering, avskaffades.

Ett ännu mera kraftfullt steg i decentraliseringen togs genom förslagen i 1991 års kompletteringsproposition.⁵³ Högskolans studieorganisation – linjesystemet – avskaffades och ersattes av en examensordning. UHÄ:s uppgifter ändrades till att avse uppföljning och utvärdering av utbildning och forskning. Universitetens och högskolornas anslagsframställningar skulle fortsättningsvis lämnas direkt till regeringen.

Efter regeringsskiftet hösten 1991 lades UHÄ ner.⁵⁴ Den 1 juli 1992 tillkom i stället en servicemyndighet (Verket för högskoleservice – VHS) och ett utvärderingssekretariat (sedermera Kanslersämbetet).⁵⁵

50. Prop 1987/88:100, bil. 10, s. 207 ff.

51. Sedan UHÄ lagts ner per den 1 juli 1992 fastställdes dessa utbildningsplaner av regeringen.

52. Varav fem allmänna utbildningslinjer och tre påbyggnadslinjer.

53. Prop. 1990/91:150, bil. II:7, s. 66 ff.

54. Prop. 1991/82:76.

55. Den 1 juli 1995 inrättades Högskoleverket. Kanslersämbetet och vissa delar av VHS överfördes till det nya verket.

1993 års studieordning

Övergången till en ny studieordning fullföljdes av den nya borgerliga regeringen. Sedan den 1 juli 1993 finns en examensordning. Examina kan vara generella (högskoleexamen, kandidatexamen och magisterexamen) eller yrkesexamina.

För närvarande finns 45 yrkesexamina. För var och en av dem anges i högskoleförordningen (SFS 1993:100) omfattning (uttryckt i poäng)⁵⁶ och mål. Målbeskrivningarna är relativt allmänt hållna och beskriver vad studenten ska ha uppnått för att erhålla respektive examen (uttryckt i termer som ”förvärvat kunskaper att...”, ”uppnått kompetens att...”, ”utvecklat förmåga att...”, ”tillägnat sig färdigheter att...” eller ”förvärvat kännedom om...”).

Även rätten för universitet och högskolor att utfärda en viss yrkesexamen beslutas centralt, sedan den 1 juli 1995 av Högskoleverket.

Dagens yrkesexamen, social omsorgsexamen, infördes i samband med 1993 års högskolereform, men före 1995 hade vårdhögskolorna landstinget som huvudman. Huvudmannskapet har dock successivt, under åren 1995 – 2002, övergått till staten. Landsting och kommuner hade då själva ansvaret för att tillgodose behovet av utbildad personal i de egna lokala hälso- och sjukvården genom en yrkesutbildning på gymnasial nivå.

Under åren 1995–2002 integrerades samtliga vårdhögskolor i den statliga högskolan.

56. För vissa examina anges omfattningen i termer av ”minst XX poäng”. Detta gäller bl.a. social omsorgsexamen, som kan uppnås efter fullgjorda kursfordringar om minst 100 poäng.

Bilaga 5

Intervjumanual till telefonenkät

QUESTION 100

1. Kön

- 1 Man
- 2 Kvinna

QUESTION 101

NUMBER

MINIMAL VALUE 18
MAXIMAL VALUE 70

2. Hur gammal är du?

QUESTION 102

3. Vilken typ av examen tog du?

Var det ... (LÄS UP)

- 1 socionom
- 2 socialomsorg

QUESTION 103

4. Vilken typ av praktikplats

- 77 Skriv in praktikplats
- 99 Vet ej\Kommer ej ihåg

QUESTION 104

5. Vid vilket lärosäte tog du din examen?

- 1 Mitthögskolan
- 2 Umeå Universitet
- 3 Ersta Sköndahl högskola
- 4 Göteborg universitet
- 5 Stockholm universitet
- 6 Örebro universitet
- 7 Lunds universitet
- 8 Karlstad universitet
- 9 Högskolan i Dalarna
- 10 Högskolan i Gävle
- 11 Luleå tekniska universitet
- 12 Växjö universitet
- 77 Annan 99 Vet ej\ej svar

QUESTION 105

6. Vilket år tog du din examen?

- 1 1996\1997
- 2 1998\1999
- 3 Kommer ej ihåg

QUESTION 106

7. Vilken befattning har du och var arbetar du (kommun)?

Befattning

Var arbetar du?

QUESTION 107

8. Inom vilken sektor arbetar du (kommunal, statlig eller privat)?

- 1 Kommun
- 2 Statlig
- 3 Privat
- 4 Annan

QUESTION 108

9. Anser du att ditt yrke tillhör målyrkena för din utbildning?

- 1 Ja
- 2 Nej
- 3 Vet ej

QUESTION 109

10. Jag kommer nu läsa upp några påståenden och jag skulle vilja veta i hur stor utsträckning dessa stämmer in på dina arbetsuppgifter. Du kan svara på en fyrgradig skala där 4 betyder "I hög grad" och 1 betyder "Inte alls"

QUESTION 110

Ledarskap

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 110

Samordning\planering

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 110

Utvecklingsarbete

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 110

Ekonomi\administration

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 111

11. Jag kommer nu läsa några påståenden och jag skulle vilja veta i hur stor grad dessa ingår i dina arbetsuppgifter. Du kan svara på en fyrgradig skala där 4 betyder "I hög grad" och 1 betyder "Inte alls"

QUESTION 112

att göra etiska ställningstaganden

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 112

att följa kunskapsutvecklingen, genom att läsa forskarrapporter och följa rättsfall.

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 112

dokumentation och uppföljning

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 112

möte med andra professionella grupper

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 112

möte med anhöriga

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 112

möte med omsorgsmottagaren\klienten\brukaren

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 113

12. Jag kommer nu att läsa upp några områden där jag vill veta i hur stor utsträckning utbildningen förberedde dig inför dessa. Du kan svara på en fyrgradig skala där 4 betyder "I hög grad" och 1 betyder "Inte alls"

QUESTION 114

Ledarskap

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 114

Samordning\planering

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 114

Utvecklingsarbete

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 114

Ekonomi\administration

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 114

att göra etiska ställningstaganden

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 114

att följa kunskapsutvecklingen, genom att läsa forskarrapporter och följa rättsfall.

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 114

dokumentation och uppföljning

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 114

möte med andra professionella grupper

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 114

möte med anhöriga

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 114

möte med omsorgsmottagaren\klienten\brukaren

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 115

13. Instämmer du i följande påståenden. Du kan svara på en fyrgradig skala där 4 betyder "I hög grad" och 1 betyder "Inte alls"

QUESTION 116

Arbetsuppgifterna kräver färdigheter som inte ingick i utbildningen.

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 116

Nivån på kraven som arbetsuppgifterna ställer stämmer väl överens med nivån på utbildningen.

- 4 I mycket hög grad
- 3 I ganska hög grad
- 2 Delvis
- 1 Inte alls
- 5 Vet ej\ej svar

QUESTION 117

14. Tycker du att nedanstående påståenden stämmer överens med din uppfattning om studiepraktiken.

Du kan svara på en tregradig skala där 3 betyder "Instämmer helt" och 1 betyder "Instämmer inte alls"

QUESTION 118

Utbildningen innehöll tillräckligt mycket praktik

- 3 Instämmer helt
- 2 Instämmer delvis
- 1 Instämmer inte alls
- 4 Vet ej\ej svar

QUESTION 118

Handledaren var kunnig och hjälpsam

- 3 Instämmer helt
- 2 Instämmer delvis
- 1 Instämmer inte alls
- 4 Vet ej\ej svar

QUESTION 118

Lärosätet hade bra rutiner för hur praktiken skulle fungera

- 3 Instämmer helt
- 2 Instämmer delvis
- 1 Instämmer inte alls
- 4 Vet ej\ej svar

QUESTION 118

Praktiken var anpassad efter min kunskapsnivå

- 3 Instämmer helt
- 2 Instämmer delvis
- 1 Instämmer inte alls
- 4 Vet ej\ej svar

QUESTION 119

MULTIPLE

15. Har det krävts någon form av introduktionsutbildning eller vidareutbildning för att du ska behärska dina nuvarande arbetsuppgifter?

- 1 Introduktion
- 2 Vidareutbildning
- 3 Ingen extra utbildning
- 4 Vet ej\ej svar

QUESTION 120

IF [Q119 , 2]

16. Vilken typ av vidareutbildning?

- 77 Öppet svar
- 99 Vet ej\ej svar

QUESTION 121

IF [Q119 , 1]

17. Hur lång tid varade introduktionsutbildningen?

- 1 0–3 månader
- 2 3–6 månader
- 3 mer än 6 månader
- 77 Annat
- 99 Vet ej\ej svar

QUESTION 122

18. Har grundutbildningen givit dig det yrkeskunnande du behöver?

- 1 Ja
- 2 Nej
- 3 Delvis
- 4 Vet ej\ej svar

QUESTION 123

IF [Q122 , 2 TO 3]

19. Vad saknar du i utbildningen?

- 77 Öppet svar
- 88 Inget
- 99 Vet ej\ej svar

Bilaga 6

Respondenternas befattning

Befattning	Social omsorg		Socionom	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Adjunkt	1	1 %	3	0 %
Administrativ sekreterare	0	0 %	1	0 %
Alkohol/drogterapeut	1	1 %	0	0 %
Alkoholterapeut	0	0 %	1	0 %
Arbetslös	0	0 %	1	0 %
Arbetsförmedlare	0	0 %	7	1 %
Arbetskonsulent	0	0 %	2	0 %
Arbetsledare	7	4 %	4	1 %
Arbetslivssekreterare	0	0 %	1	0 %
Arbetslös	1	1 %	10	1 %
Arbetsmarknadssekreterare	0	0 %	2	0 %
Arbetsmarknadsvägledare	0	0 %	1	0 %
Arbetsförmedlare	1	1 %	0	0 %
Arbetslös	0	0 %	1	0 %
Arkitekt	0	0 %	1	0 %
Assistent på landsting	1	1 %	0	0 %
Barn- och ungdomspsykiatri	0	0 %	2	0 %
Barnomsorgen	0	0 %	1	0 %
Befolkningsstatistiker	1	1 %	0	0 %
Behandlingsassistent	0	0 %	1	0 %
Behandling av narkomaner	0	0 %	1	0 %
Behandlingsassistent	12	6 %	34	4 %
Behovsbedömare	2	1 %	0	0 %
Bemanningsföretag	0	0 %	1	0 %
Beslutsfattare Migrationsverket	0	0 %	1	0 %
Beteendevetare	0	0 %	2	0 %
Biståndshandläggare	23	12 %	4	1 %
Biståndshandläggare	1	1 %	0	0 %
Biträdande enhetschef	2	1 %	0	0 %
Biträdande föreståndare	0	0 %	3	0 %
Biträdande platschef	0	0 %	1	0 %

Biträdande processledare	0	0 %	1	0 %
Biträdande projektledare	0	0 %	1	0 %
Boendechef äldreomsorgen	0	0 %	1	0 %
Brodör	0	0 %	1	0 %
Business management	0	0 %	1	0 %
Chef på kriscentrum	0	0 %	1	0 %
Chef äldreomsorg borås	0	0 %	1	0 %
Curlingtränare	0	0 %	1	0 %
Datatekniker	0	0 %	1	0 %
Diakon	0	0 %	2	0 %
Distriktschef för omsorgen	1	1 %	0	0 %
Doktorand	0	0 %	8	1 %
Eget företag	0	0 %	6	1 %
Enhetschef	39	21 %	7	1 %
Familjehemssekreterare	1	1 %	7	1 %
Familjepedagog	1	1 %	0	0 %
Familjerättssekreterare	0	0 %	5	1 %
Familjerådgivare	0	0 %	1	0 %
Familjeterapeut	0	0 %	1	0 %
Familjevårdssekreterare	0	0 %	1	0 %
Finansroteln	0	0 %	1	0 %
Florist	0	0 %	1	0 %
Flygvärdinna	0	0 %	1	0 %
Flyktingsekreterare	0	0 %	2	0 %
Forskningsassiste	0	0 %	1	0 %
Forskningssekreterare	0	0 %	1	0 %
Fou-samordnare	0	0 %	1	0 %
Fritidspedagog	0	0 %	1	0 %
Frisör	0	0 %	1	0 %
Fritidsassistent	0	0 %	4	1 %
Frivårdsinspektör	2	1 %	18	2 %
Fältassistent	1	1 %	12	2 %
Färdtjänsthandläggare	2	1 %	1	0 %
Fältsekreterare	0	0 %	1	0 %
Föreståndare	3	2 %	2	0 %
Försäkringsbolag	0	0 %	1	0 %
Försäkringskassan	6	3 %	6	1 %
Försäkringssamordnare	0	0 %	8	1 %

Förvaltningssekreterare	0	0 %	1	0 %
Föräldraledig	1	1 %	5	1 %
Generalsekreterare	0	0 %	1	0 %
Gruppboende	0	0 %	1	0 %
Grupphandledare	0	0 %	1	0 %
Handikappkonsulent	0	0 %	1	0 %
Handledare	1	1 %	0	0 %
Inflyttningssamordnare	1	1 %	0	0 %
Informationsansvarig	0	0 %	1	0 %
Inte inom detta	0	0 %	1	0 %
Integrationssekreterare	0	0 %	1	0 %
Jourhandläggare	0	0 %	1	0 %
Jourledare	0	0 %	1	0 %
Journalist	0	0 %	2	0 %
Kvalificerad samordnare	1	1 %	0	0 %
Konsulent	0	0 %	1	0 %
Konsult	0	0 %	1	0 %
Konsult barn ungdom psykologi	0	0 %	1	0 %
Konsult	1	1 %	0	0 %
Kontaktpersonssamordnare	0	0 %	1	0 %
Kontaktsekreterare	0	0 %	2	0 %
Kontorist	0	0 %	1	0 %
Kremator och säsongsanställd	1	1 %	0	0 %
Kriminalvårdare	2	1 %	3	0 %
Kundansvarig på ett bemanningsföretag	0	0 %	1	0 %
Kurator	3	2 %	140	18 %
Kurator	0	0 %	1	0 %
Leveransplanerare	1	1 %	0	0 %
Lss-handläggare	4	2 %	3	0 %
Lss-sekreterare	0	0 %	1	0 %
Lvm hem	1	1 %	0	0 %
Lärare	7	4 %	6	1 %
Löneadministratör	1	1 %	0	0 %
Löneassistent	0	0 %	1	0 %
Mammaledig	1	1 %	5	1 %
Migrationsverket	0	0 %	3	0 %
Miljöterapeut	1	1 %	0	0 %
Missbruksenheten	0	0 %	1	0 %

Motivatör och utbildare	0	0 %	1	0 %
Ombudsman	1	1 %	0	0 %
Ombudsman i en fackförening	0	0 %	1	0 %
Områdeschef	8	4 %	1	0 %
Organisationsansvarig	0	0 %	1	0 %
På konsult	0	0 %	1	0 %
Pedagog	1	1 %	1	0 %
Pensionär	0	0 %	1	0 %
Personal	0	0 %	1	0 %
Personaladministratör	0	0 %	1	0 %
Personalassistent	0	0 %	1	0 %
Personalchef	0	0 %	3	0 %
Personalthandläggare	0	0 %	1	0 %
Personalkonsulent	0	0 %	4	1 %
Personalman	0	0 %	1	0 %
Personalvetare	0	0 %	1	0 %
Personlig assistent	1	1 %	1	0 %
Platschefsassistent	0	0 %	1	0 %
Platsförmedlare statsarbets- nämnden	0	0 %	1	0 %
Produktionsledare	0	0 %	1	0 %
Programledare	0	0 %	1	0 %
Projektkoordinator	0	0 %	1	0 %
Projektarbete	1	1 %	0	0 %
Projektledare	0	0 %	11	1 %
Projektsamordnare	0	0 %	1	0 %
Projektsekreterare	0	0 %	2	0 %
Projektledare	0	0 %	1	0 %
Psykatriehandläggare	0	0 %	1	0 %
Psykolog	0	0 %	3	0 %
Redaktör	0	0 %	1	0 %
Rehabiliteringspersonal	0	0 %	1	0 %
Rehabiliteringssamordnare	1	1 %	3	0 %
Rekryteringskonsult	0	0 %	2	0 %
Researcher	0	0 %	1	0 %
Resurscentrum för kvinnor	0	0 %	1	0 %
Resurspedagog på högstadiet	0	0 %	1	0 %
Rättsmedicinalverket	0	0 %	1	0 %
Råd och stöd till funktionshindrade	0	0 %	1	0 %

Rådgivare	0	0 %	1	0 %
Röda korset konsulent	0	0 %	1	0 %
Samordnare	0	0 %	8	1 %
Sekreterare	2	1 %	0	0 %
Sektionschef	0	0 %	2	0 %
Sjukpensionär	0	0 %	1	0 %
Sjukskriven	3	2 %	3	0 %
Sjuksköterskebiträde	1	1 %	0	0 %
Skadereglerare	0	0 %	1	0 %
Skola mellanstadiet	0	0 %	1	0 %
Skolan	1	1 %	0	0 %
Skolkurator	0	0 %	1	0 %
Socialassistent	1	1 %	1	0 %
Socialchef	0	0 %	1	0 %
Socialförvaltningen	0	0 %	4	1 %
Socialkonsulent	0	0 %	2	0 %
Socialkontor	0	0 %	2	0 %
Socialpedagog	6	3 %	1	0 %
Socialrådgivare	0	0 %	2	0 %
Socialsamordnare	0	0 %	2	0 %
Socialsekreterare	10	5 %	276	35 %
Socialt arbete	0	0 %	1	0 %
Socialtjänsten	0	0 %	1	0 %
Socionom	1	1 %	16	2 %
Studerar	0	0 %	8	1 %
Studievägledare	0	0 %	2	0 %
Systemutvecklare	0	0 %	1	0 %
Säljledare telemarketingföretag	0	0 %	1	0 %
Telefonist/butiksbiträde	0	0 %	1	0 %
Teletekniker	1	1 %	0	0 %
Undersköterska	1	1 %	0	0 %
Ungdomskonsulent	0	0 %	1	0 %
Ungdomspastor	0	0 %	1	0 %
Ungdomspedagog	0	0 %	1	0 %
Ungdomssekreterare	0	0 %	1	0 %
Ungdomsterapeut	0	0 %	1	0 %
Utbränd	0	0 %	1	0 %
Utredare	1	1 %	4	1 %

Utvecklingsledare	0	0 %	1	0 %
Verksamhetschef	5	3 %	3	0 %
Växeltelefonist	0	0 %	1	0 %
Vårdare	1	1 %	0	0 %
Vård- och omsorgsförvaltningen	1	1 %	0	0 %
Vårdare	4	2 %	0	0 %
Vårdbiträde	1	1 %	1	0 %
Vårdupphandlare	0	0 %	1	0 %
Antal svar	189	100 %	800	100 %

Bilaga 7

International Federation of Social Workers Definition of Social Work

Definition⁵⁷

The social work profession promotes social change, problem solving in human relationships and the empowerment and liberation of people to enhance well-being. Utilising theories of human behaviour and social systems, social work intervenes at the points where people interact with their environments. Principles of human rights and social justice are fundamental to social work.

Commentary

Social work in its various forms addresses the multiple, complex transactions between people and their environments. Its mission is to enable all people to develop their full potential, enrich their lives, and prevent dysfunction. Professional social work is focused on problem solving and change. As such, social workers are change agents in society and in the lives of the individuals, families and communities they serve. Social work is an interrelated system of values, theory and practice.

Values

Social work grew out of humanitarian and democratic ideals, and its values are based on respect for the equality, worth, and dignity of all people. Since its beginnings over a century ago, social work practice has focused on meeting human needs and developing human potential. Human rights and social justice serve as the motivation and justification for social work action. In solidarity with those who are disadvantaged, the profession strives to alleviate poverty and to liberate vulnerable and oppressed people in order to promote social inclusion. Social work values are embodied in the profession's national and international codes of ethics.

57. This international definition of the social work profession replaces the IFSW definition adopted in 1982. It is understood that social work in the 21st century is dynamic and evolving, and therefore no definition should be regarded as exhaustive.

Theory

Social work bases its methodology on a systematic body of evidence-based knowledge derived from research and practice evaluation, including local and indigenous knowledge specific to its context. It recognises the complexity of interactions between human beings and their environment, and the capacity of people both to be affected by and to alter the multiple influences upon them including bio-psycho-social factors. The social work profession draws on theories of human development and behaviour and social systems to analyse complex situations and to facilitate individual, organisational, social and cultural changes.

Practice

Social work addresses the barriers, inequities and injustices that exist in society. It responds to crises and emergencies as well as to everyday personal and social problems. Social work utilises a variety of skills, techniques, and activities consistent with its holistic focus on persons and their environments. Social work interventions range from primarily person-focused psychosocial processes to involvement in social policy, planning and development. These include counselling, clinical social work, group work, social pedagogical work, and family treatment and therapy as well as efforts to help people obtain services and resources in the community. Interventions also include agency administration, community organisation and engaging in social and political action to impact social policy and economic development. The holistic focus of social work is universal, but the priorities of social work practice will vary from country to country and from time to time depending on cultural, historical, and socio-economic conditions.

Bilaga 8

Deltagarlista hearing 13 mars 2003

1.	Ahlström Yvonne	SKTF
2.	Ahlsén Kerstin	Svenska kommunförbundet
3.	Bergsten Birgitta	Växjö universitet
4.	Boman Tomas	Högskolan Gävle
5.	Casson Andrew	Högskolan Dalarna
6.	Drugge Gunnel	Örebro universitet
7.	Esbjörnsson Berit	SSR
8.	Fernström Maria	Högskolan Dalarna
9.	Gustavsson Pia	Göteborg universitet
10.	Hansson Jan-Håkan	Socialstyrelsen
11.	Haraldsson Jörgen	Högskolan Gävle
12.	Isacson Gigi	Svenska kommunförbundet
13.	Johansson Inger	Högskolan Gävle
14.	Johansson Stina	Umeå universitet
15.	Johansson Ulf	Högskolan Dalarna
16.	Lindqvist AnnaLena	Stockholms universitet
17.	Mether Claes	Malmö högskola
18.	Neuhaus Jesper	SKTF
19.	Norrman Monica	Socialstyrelsen
20.	Ottelid Magnus	Mitthögskolan
21.	Persson Lotta	Botkyrka kommun
22.	Persson Pia	Föreningen Social Omsorg
23.	Sandström Gunbritt	Umeå universitet
24.	Söderlind Ingrid	Linköpings universitet
25.	Wallerstedt-Johansson Liane	Solna kommun
26.	Vidman Åsa	Luleå tekniska högskola
27.	AnnMarie	Linköpings universitet

Bilaga 9

Deltagarlista hearing 9 maj

Kirsti Kuusela	Högskolan Dalarna
Maria Fernquist	Högskolan Dalarna
Andrew Casson	Högskolan Dalarna
Ulf Johansson	Högskolan Dalarna
Tomas Boman	Högskolan i Gävle
Anders Hydén	Högskolan i Gävle
Sven-Erik Olsson	Högskolan i Kristianstad
Lars Svensson	Högskolan i Trollhättan/Uddevalla
Hans-Erik Hermansson	Högskolan i Trollhättan/Uddevalla
Bibbi Ringsby-Jansson	Högskolan i Trollhättan/Uddevalla
Anna-Liisa Taponen	Karlstads universitet
Berit Cech	Karlstads universitet
Ann-Marie Antskog Dietrich	Linköping universitet
Johan Sandvin	Luleå tekniska universitet
Åsa Vidman	Luleå tekniska universitet
Bengt Gustafsson	Uppsala universitet
Karin Barron	Uppsala universitet
Marianne Winqvist	Uppsala universitet
Christina Hjorth Aronsson	Örebro universitet
Jan-Håkan Hansson	Socialstyrelsen
Monica Norrman	Socialstyrelsen
Håkan Forsberg	Högskoleverket
Therese Ahlqvist	Högskoleverket
Sara Karlsson	Högskoleverket

Bilaga 10

Litteratur till avsnittet Internationellt perspektiv

Kennedy, K. & Gallagher, C. "Social Pedagogy in Europe": *Irish Social Worker* Vol 15 No 1. 1997.

Lorenz, W. "The role of training in preparing socio-educational care workers to meet the challenges of social change" inlägg vid Formation d'Educateurs Sociaux Européens kongress, Antwerpen november 1999.

Rao, V. 1984: *World Guide to Social Work Education*. International Association of Schools of Social Work, Wien.

Hemsidor

Association of Social Work Boards (USA) <http://www.aswb.org/>

Australian Association of Social Workers <http://www.aasw.asn.au/>

Copenhagen Social Work Conference 2003
<http://www.socialwork2003.dk/>

Council on Social Work Education (USA) <http://www.cswe.org>

Dansk Socialrådgiverforening <http://www.socialrdg.dk/>

Deutscher Berufsverband für Sozialarbeit, Sozialpädagogik und Heilpädagogik (Tyskland) <http://www.dbsh.de>

École d'Études Sociales et Pédagogiques, Lausanne Schweiz
<http://www.eesp.ch/>

European Association of Schools of Social Work <http://www.eassw.org/>

Formation d'Educateurs Sociaux Européens <http://www.feset.dk/>

General Social Care Council (Storbritannien) <http://www.gsccl.org.uk>

International Federation of Social Workers <http://www.ifsw.org/>

Irish Association of Social Workers <http://iasw.eire.org/>

National Social Work Qualifications Board (Irland)
<http://www.nswqb.ie>

Socialpædagogernes Landsforbund (Danmark) <http://www.sl.dk/>

Social Work Careers (Storbritannien)

<http://www.socialworkcareers.co.uk/>

Talentia (Finland) <http://www.talentia.fi/>